

Lunds universitet
Socialhögskolan
SOL 061
VT-2001

MEDBORGARLÖN
- Ett alternativ för det framtida svenska samhället ?

Författare: Ewa Bloch
Cristina Nicolae

Handledare: Torbjörn Hjort

Abstract

The aim of our essay has been to examine at what point in history the issue of a basic income first came up and the reason why this concept didn't take root in our modern Swedish society, in spite of this being an old idea. Our main questions are:

Which are those obstacles and possibilities that show up in the Swedish society regarding the introduction of a basic income?

What advantages and disadvantages can a basic income bring in the future? How does the vision of the future society look?

What is the attitude of our interviewees towards the issue of basic income? Which is their view on the future society, concerning one's work and non-paid work?

This study is based upon a qualitative method and we have used both primary and secondary source data. We have studied relevant literature and interviewed both politicians and experts in this area. The results show that the Swedish political and social climate is not yet ready for this kind of major change, in spite of different visionaries in our society.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

sid

FÖRORD.....	2
1. INLEDNING	
1.1 Problemformulering.....	3
1.2 Syfte och frågeställningar.....	4
1.3 Metod och urval.....	4
1.4 Centrala begrepp och definitioner.....	5
2. HISTORIK	
2.1 Kort historik om medborgarlön.....	6
2.2 Den politiska situationen i välfärdsstaterna.....	7
2.2.1 Europa.....	7
2.2.2 Skandinavien.....	8
3. TIDIGARE OCH AKTUELL FORSKNING	
3.1 Perspektiv på människan och arbete.....	10
3.2 Synen på det framtida samhället utifrån forskningsperspektiv.....	13
3.2.1 1970-talet.....	13
3.2.2 1980-talet.....	14
3.2.3 1990-talet.....	15
3.2.4 2000-talet.....	17
3.3 Fördelar med medborgarlön.....	19
3.4 Nackdelar med medborgarlön.....	23
3.5 Tankar kring medborgarlön.....	26
3.6 Möjligheter och hinder på väg mot medborgarlön.....	35
3.6.1 Medborgarlön ur ekonomiskt perspektiv.....	36
3.6.2 Fackföreningarnas inställning gentemot medborgarlön.....	39
4. FAKTA OM PARTIERNA	
4.1 De största partiernas syn på medborgarlön.....	40
4.2 Miljöpartiets proposition.....	41
5. INTERVJUER	
5.1 Presentation av informanterna.....	43
5.2 Resultat av våra intervjuer.....	44
5.2.1 Inställningen till medborgarlön.....	44
5.2.2 Inställningen till lönearbete och oavlönat arbete.....	51
5.2.3 Synen på lönearbete i det framtida samhället.....	54
5.3 Presentation av undersökningsresultat.....	56
6. SLUTDISKUSSION.....	58
7. KÄLLFÖRTECKNING.....	64
Bilaga 1.....	66
Bilaga 2.....	67
Bilaga 3.....	68

FÖRORD

Detta examensarbete handlar om medborgarlön och dess eventuella roll i vår framtida svenska samhälle. Det är ett avslutningsarbete på C-nivå som ingår i Komparativ socialpolitik kursen.

Härmed vill vi rikta ett stort tack till vår handledare Torbjörn Hjort som tålmodigt har väglett oss under denna uppsats. Vi uppskattar hans nyttiga kommentarer och goda råd.

Ett stort tack även till samtliga intervjupersoner som på ett generöst och öppet sätt delat med sig av sin kunskap och sina erfarenheter. Utan ert bidrag hade denna uppsats varit omöjlig att genomföra. Uppsatsarbetet har skänkt oss mycket glädje och stimulans samt en fördjupad kunskap kring det relativt nya medborgarlönefenomenet, samtidigt som allting kändes ibland som en stor utmaning.

Avslutningsvis vill vi tacka våra familjemedlemmar samt alla våra vänner som genom sitt genuina intresse och visad omtanke för vår uppsats har kontinuerligt uppmuntrat oss under resans gång, som inte alltid varit det lättaste.

1. INLEDNING

1.1 Problemformulering

Alltsedan 1800-talet har det avlönade arbetet spelat en betydelsefull och central roll i vårt samhälle och vi kan konstatera att denna inställning förekommer fortfarande i stort sett oförändrad även idag. Trots drömmen om full sysselsättning har det alltid funnits folk som har stått utanför den ordinarie arbetsmarknaden, på grund av olika skäl. Därför kan man påstå att samhället inte har varit till för alla landets medborgare, utan det har misslyckats i sitt uppdrag gentemot de individer som har hamnat utanför. Felet ligger förmodligen i samhällskonstruktionen, med tanke på att historien upprepar sig. I mediadebatten framgår det tydligt att både många som idag har ett arbete och de som saknar det kan lida lika mycket av liknande förekommande symptom, som till exempel psykiska men. Alternativa samhällslösningar är nog att eftersträva i en befintlig miljö där en allt större del av landets befolkning mår allt sämre, bland annat på grund av arbetsplatsrelaterade sjukdomar, där framför allt de kvinnodominerande områden är särskilt drabbade. De flesta av oss har i sitt sociala nätverk vissa vänner, familjemedlemmar eller bekanta som inte orkar med några fritidsaktiviteter eller engagera sig socialt på grund av utmattning och utbrändhet på arbetsplatsen.

Vårt intresse för medborgarlön väcktes på olika sätt. Cristina lyssnade på en intressant TV-debatt för ett par år sedan och tyckte nämligen att det var ett spännande ämne. Ewa fann ämnet intressant i samtal med en vän som hade precis läst färdigt en bok om medborgarlön. Sedan dess har olika tankar, frågor och funderingar kring själva området legat kvar i våra minnen, men vi har inte haft något tidigare tillfälle att vidarefördjupa oss i själva ämnet. Det bör nämnas att vi båda ställer oss övervägande positiva till ett införande av medborgarlön vid det här laget, eftersom vi anser att fördelarna väger mer än nackdelarna. Det återstår dock att se om vi kommer att ha ändrat vår uppfattning i slutet av vår undersökning. Vår avsikt är nämligen att vår nuvarande inställning inte skall få färga uppsatsresultatet i alltför hög grad. Vidare tycker vi att berörda politiker inom socialpolitiken kan ha användning av vissa delar av medborgarlöneidéen, framför allt när det gäller att komma på nya samhällslösningar vad exempelvis gäller arbetslöshet och socialhjälp.

Medborgarlönefrågan återuppstod senast i debatten i början på 1990-talet, men hur kommer det sig att den inte är lika aktuell längre?

En förklaring kan vara att dagens forskning har bevisat att fattigdom handlar enbart till viss del om inkomst och till större del om socialt utanförskap som inte kan lösas genom att endast till exempel införa medborgarlön. Det är ett faktum att den svenska socialhjälpens har blivit en huvudinkomstkälla för många socialbidragstagare, detta trots att syftet var att den skulle vara en temporär lösning på folks ekonomiska problem. En del experter påstår nämligen att dagens socialbidrag fungerar redan som en slags medborgarlön för vissa medborgare. Det kan förekomma en väsentlig skillnad mellan en framtida verklighet där landets samtliga medborgare skulle vara berättigade till en slags medborgarlön och dagens stigmatiserande verklighet där endast ett fåtal blir tvungna att klara av sin försörjning där exempelvis socialbidrag kan fungera som en slags medborgarlön, anser vi.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med vårt arbete är att ta reda på hur och var själva medborgarlöneidén för första gången dök upp och varför den inte hittills fått fäste i praktiken. Vi vill därför undersöka de fem största etablerade partiernas uppfattning och deras inställning gentemot medborgarlönebegreppet samt vissa aktuella forskares syn på problematiken.

1. Vilka är de hinder och möjligheter som förekommer beträffande införandet av medborgarlön i det svenska samhället?
2. Vilka fördelar respektive nackdelar kan medborgarlön föra med sig i framtiden? Hur ser visionen om det framtida samhället ut?
3. Vilken är vår urvalsgrupps inställning gentemot medborgarlön? Vilken syn har de på det framtida samhället, när det gäller individens avlönade och oavlönade arbete?

1.3 Metod och urval

I vår uppsats har vi använt oss av en kvalitativ metod i form av bandinspelade intervjuer (se Bilaga 1, 2, 3a och 3b), eftersom vi anser att dessa ger oss ett underlag som leder till att våra frågeställningar blir besvarade. När det gäller datakällor har vi använt oss av både primärdata och sekundärdata. Vi har samlat fakta från intervjupersoner, litteratur och dokument (Robson, 1993).

Från början hade vi tänkt att intervjua vanliga medborgare angående deras kunskaper om medborgarlön, men vi kom fram till att det kan visa sig att dessa inte alls är insatta i problematiken och därmed inte kunna besvara våra frågor.

Därför har vi valt att rikta våra intervjuer till kommunalpolitiker. Ytterligare anledningar till våra intervjuer med kommunalpolitiker är dels eftersom vi antog att dessa är lättare att få tag i än rikspolitiker, dels på grund av att vi ville ta reda på vad som sker ”på golvet” när det gäller den politiska arenan med fokus på medborgarlöneproblematiken. Vi är därmed medvetna om att denna begränsning påverkar undersökningsresultatets djup och bredd.

Vår undersökning inleddes med att vi ringde runt till de olika stora partierna inom Lunds och Malmös kommun, detta för att kunna komma i kontakt med de olika partiföreträdare som är mest insatta i problematiken. Vid första intervjutillfället som vi genomförde med Lennart Karlsson - representant för Socialdemokraterna i Lund - fick vi förslag på de övriga partirepresentanternas namn inom Lunds kommun. Detta bidrog till att vi valde att begränsa våra intervjuer med politiker just till denna kommun. Vi har bestämt oss för att intervjua en nyckelperson från fem olika partier. Eftersom vår tid var begränsad intervjuade vi de partirepresentanter som vi först kom i kontakt med, nämligen en representant från Socialdemokraterna, respektive Moderaterna, Centerpartiet, Vänsterpartiet och Miljöpartiet. Undantag utgjorde miljöpartiet som vi hade som mål att intervjua på grund av deras välkända positiva inställning gentemot medborgarlön.

För att få en bredare bild om både medborgarlöneförespråkare och medborgarlönemotståndare har vi även valt att intervjua två aktuella forskare som är insatta i problematiken. Lars Söderström är prefekt och professor i nationalekonomi på Holger Crafoords Ekonomacentrum i Lund, och Lasse Ekstrand är universitetslektor och professor i sociologi på Högskolan i Gävle. Anledningen till att vi även valt att intervjua dessa forskare var att vi ville få en uppfattning om deras perspektiv på det framtida samhället vad gäller medborgarlön, med fokus på medborgarlön och arbetsmarknaden. Vi har båda varit närvarande på varje enskild intervju, detta för att bättre komplettera varandra när det gäller att ställa relevanta följdfrågor samt för att kunna ta del av samma värdefulla insamlingsdata. Vi har alltså prioriterat att träffa samtliga informanter personligen, utom vid ett enstaka tillfälle där en av oss genomförde en telefonintervju med Lasse Ekstrand. Vi föredrog att genomföra telefonintervjun på grund av det stora geografiska avståndet, tids- och penningbrist.

1.4 Centrala begrepp och definitioner

Det viktigaste internationella nätverket vars huvudsysselsättning är medborgarlöneproblematiken heter Basic Income European Network (BIEN) och har funnits till sedan 1986. BIEN är alltid uppdaterat med de senaste nyheterna samt anordnar olika kongresser vartannat år. Följande definition på medborgarlön, även kallad för garanterad basinkomst, gäller från och med 1992:

”En ’garanterad basinkomst’ är en inkomst som villkorslöst betalas till alla på individuell grund, utan ekonomisk prövning eller arbetskrav” (Nanna Kildal (red), 2000). Man har medvetet valt att översätta ”Basic Income” med ”basinkomst” och inte med ”medborgarlön” eftersom ”lön” tilldelas endast de som har utfört ett visst arbete vilken ”inkomst” däremot inte behöver vara (Kildal (red), 2000).

Medborgarlönen är alltså direkt relaterad till individen istället för till hushållen och omfattar **alla** medborgare. Det innebär även att den är en universell rätt till inkomstrygghet, oberoende av tidigare, nuvarande och framtida arbetsinkomster (Kildal (red), 2000). Ett annat begrepp som används i debatten är GMI som står för garanterad minimiinkomst (Halvorsen, 2000). Andra tidigare förekommande uttryck i den internationella debatten har varit ”samhällslön” och ”samhällsinkomst” (Ekstrand, 1995).

OECD står för Organization for Economic Co-operation and Development och är en internationell organisation för ekonomiskt samarbete mellan 23 industriländer, Sverige inkluderat, med säte i Paris (Bra Böckers Lexikon, 2000).

2. HISTORIK

2.1 Kort historik om medborgarlön

Enligt vissa forskare anses tanken om någon form av medborgarlön vara flera hundra år gammal. Detta innebär att medborgarlönen skulle vara äldre än industrialismen och därefter kan industrialismen betraktas som ett undantag med historiska mått mätt (Ekstrand, 1995).

Förslaget om medborgarlön kom först på tal så tidigt som år 1526. Så tidigt som 1671 ansåg filosofen Gottfried Leibniz att:

”Det brukar sägas att hantverksfolk nu arbetar av nödtvång. Om man skulle förse dem med all nödtorft, såskulle de inte arbeta. Jag påstår tvärtom att de därefter skulle göra mer av

lust än vad de nu gör av nödvång” (Edwards m fl., 1992, s 12). Det dröjde dock ett bra tag till innan idén återfödes, nämligen år 1796, då engelsmannen Thomas Paine förde den så kallade garanterade minimiinkomsten på tal.

Hans utgångspunkt var nämligen att världen och dess naturtillgångar inte kan tillhöra någon och att alla har därför rätt att utnyttja dem i lika stor utsträckning. Vidare tyckte han att det borde vara de rika egendomsägarnas plikt att betala en slags grundränta gentemot de egendomslösa. Den förste som föreslog en genuin grundlön var advokaten Joseph Charlier från Brussel, år 1848 (Halvorsen, 2000). Lafargue propagerade redan på 1880-talet för nödvändigheten av att man skall dela på arbeten, om man vill skapa ett samhälle med arbete åt alla. Viktigt att ransonera det precis som man ransonerar dricksvatten på ett skepp i nöd (Ekstrand, 1995). Nästa sekel, 1918, var det filosofens Bertram Russells tur att föreslå idén om en minimigrundlön. Första kvinnan som tog upp och slogs för vad hon kallade för en ny social kontrakt hette Juliet Rhys Williams under 1943-talets England. Hon inspirerade bland annat den höger-radikale ekonomen Milton Friedman som 1962 införde ett förslag om negativ intäktskatt (Halvorsen, 2000).

Efterkrigsperioden har lett till ett ökat intresse för medborgarlön bland olika socialfilosofer och socialpolitiska forskare. Olika forskningsinstitutioner och nätverk etablerades i samhället. Förutom BIEN finns det även andra nationella nätverk i Holland, Irland, Frankrike, Spanien, Nya Zeeland och Australien. Man har dock kommit längst på den fronten i USA och Canada där man på 1960- och 70-talet införde medborgarlön på försök i vissa delstater (Halvorsen, 2000). Enligt Lars Söderström misslyckades medborgarlöneexperimentet i New Jersey (Intervju med Söderström, 16-05-2001). I Holland tillsattes 1985 en utredning som introducerade ett förslag på en gradvis introduktion av medborgarlön. Förslaget gick dock aldrig igenom eftersom nivån uppfattades som alldeles för låg av fackföreningsrörelsen. Idén har övertagits av Danmark och under 1990 – talet har diskussionen spridit sig till danska tidningar och även till de politiska partierna (Ekstrand, 1995).

2.2 Den politiska situationen i välfärdsstaterna

2.2.1 Europa

Ett av välfärdsstatens huvudmål är att skydda landets medborgare mot sociala risker bland annat genom att försöka uppnå full sysselsättning. Man har tidigare betraktat marknaden, familjen och det civila samhället som viktiga grundpelare när det gäller befolkningens välfärd. Många upplever dock i dagens samhälle att dessa försvagats samtidigt som välfärdspolitiken

går i riktning mot skärpta inträdeskrav och reducerade bidrag. De europeiska välfärdsstaterna har ansetts skapa förkalkning i de europeiska ekonomierna, en så kallad "eurosclerosis". Denna krisanalys av relationssambandet mellan ekonomiska processer och välfärdspolitik har lett till en gemensam utgångspunkt för ett antal välfärdsreformer på 1990 - talet. EU-kommissionen har rekommenderat medlemsländerna att betona marknadsanpassningen av de sociala trygghetssystemen och göra dem mer "sysselsättningsvänliga". Målet har varit och är fortfarande att "det skall löna sig att arbeta" och kan uppnås på många olika sätt, exempelvis genom att vara restriktiv med bidrag, genom att höja minimilönen eller genom att införa en obetingad basinkomst. Det senaste decenniets diskussioner och implementering har framför allt kännetecknats av de två förstnämnda alternativen. Numera förespråkas dock ett tredje alternativ. Förslaget om en garanterad basinkomst blir en naturlig fortsättning på den universalistiska linjen i välfärdspolitiken, och byter sin ursprungliga moraliska ståndpunkt, nämligen att det primärt är genom arbetsmarknadsprestationer som man förvärvar rätten att få tillgång till sociala trygghetssystem. Flera av bokens författare (Kildal (red), 2000) argumenterar för ett system med garanterad basinkomst utifrån ett välfärdspolitiskt perspektiv. Ett välfärdssystem är framför allt en moralisk ordning vars mål om rättvisa och inkludering i en demokratisk gemenskap är av värde, istället för enbart en pragmatisk ordning kännetecknat av effektivitet och ändamålsenlighet (Kildal, (red) 2000).

Fram till 1980-talet hade medborgarlönefrågan väckt föga uppmärksamhet, medan den diskuteras seriöst i dagens Europa som en av flera samhällslösningar. När det gäller de skandinaviska länderna är det framför allt Finland och Danmark som har visat ett särskilt intresse för tanken om en garanterad basinkomst för alla, medan i svensk och norsk debatt har frågan knappt berörts. I de länder som är för reformen finns stödet hos såväl konservativa, nyliberaler och socialister. Därför varierar de olika namnen och idéns grunder (Kildal (red), 2000).

2.2.2 Skandinavien

Karaktäristiskt för den skandinaviska modellen är grundtrygghet i form av ett skydds nät. Arbetslöshetsproblemet ledde till flera ekonomiska och politiska kriser och till välfärdsstatens vacklande under de senaste tjugo åren. 1981 publicerade OECD en rapport "The Welfare State in Crisis" som synliggjorde en negativ bild av välfärdssamhället: utspridningen av sociala program, generösa bidrag och flertal marknadsförändringar som i sin tur har lett till stela marknader och mindre chanser att ta sig in på arbetsmarknaden. Välfärdsstaten hämmar

den ekonomiska tillväxten samt skapar ”arbetslöshets- och beroendekulturer” som i sin tur hindrar medborgarnas förmåga och möjlighet att ha kontroll över det egna livet. Den skandinaviska modellen har kännetecknats av sin ”defamiljarisering” och ”dekommodifiering” av medborgarnas liv. Med detta menas att deras försörjning har blivit mindre beroende av familj och marknad (Kildal (red), 2000).

Debatten om medborgarlön då man först använde just det ordet, startades i 1970-talets Danmark av en politisk rörelse. I Norden däremot har intresset varit svalare med undantag för 1978:s uppror som ledde till att en gräsrotsrörelse fick fäste i Danmark. Intresset har varit lågt även i Norge, med undantag för socialantropologen Cato Wadel som utifrån en kritisk utgångspunkt på arbetsbegreppet kommit fram till att medborgarlön blir den enda rättfärdiga samhälleliga lösningen på fördelningsproblematiken. Även ett antal norska anarkister har anammat medborgarlöneidén (Halvorsen, 2000).

Olika konferenser kring medborgarlön har arrangerats i Danmark med företrädare från både de fackliga och arbetsgivarorganisationerna. Intresset är stort inte minst på grund av att Danmark har en längre erfarenhet än vi av långtidsarbetslöshet. Debatten kretsar runt vad som kommer att ske efter välfärdsstatens demontering och den offentliga sektorns minskade roll i de nordiska länderna. Man menar att något vitalt håller på att hotas i de nordiska och i de västeuropeiska länderna och att medborgarlön kan vara räddningen (Ekstrand, 1995).

Enligt den skandinaviska modellen har rättighetsidén varit knuten till medborgarskapet och den har hittills fungerat som en slags grundtrygghet. Numera handlar det om att balansera rättigheter och plikter. Välfärdsstatens grundidé om universella sociala rättigheter som ska omfatta alla håller på att uppluckras av en marknads- inspirerad idé som utgår ifrån ett kontraktänkande. Välfärdspolitiken har i början av sin uppkomst (under efterkrigstiden) fokuserat på den nivå som utbudet av nyttigheter i form av utbildning och sjukvårdstjänster liksom inkomstryggande bidrag och rättigheter bör ligga på. Diskussionen har dock bytt fokus idag till att omfatta en adekvat grund för att neka medborgaren förmåner oavsett vilken nivå som dessa ligger på. Individen kan inte längre göra anspråk på offentligt stöd vid behov. Däremot har det offentliga stödet blivit ett bytesmedel och kontrollinstrument för socialarbetare och olika myndigheter. En slutsats som resulterar från en analys av 1990-talets välfärdspolitik kan vara att välfärdsstatens trygghetssystem behöver omformas istället för att avvecklas (Kildal (red), 2000).

3. TIDIGARE OCH AKTUELL FORSKNING

3.1 Perspektiv på människan och arbete

Dagens debatt präglas av den aktuella tekniska och samhällsliga utvecklingen, men de flesta argumenten är mycket äldre. Ett av de få samhällen vars inställning till arbetet vi känner till är den antika Grekland. Arbetet betraktades då som en naturlig och självklar, gudagiven beståndsdel i människornas liv. Men synen på arbetet ändrades redan från 400- och 300-talen f Kr i och med uppkomsten av slavarbete. Individerna inom de övre samhällsskikten som inte längre behövde arbeta för sitt uppehälle, började nedvärdera kroppsarbete. Denna inställning hittar man hos bland annat Aristoteles som menade att människan förverkligar sig själv genom att realisera det som är karaktäristiskt för människans art, nämligen förnuftet. Därför kan människan endast förverkliga sig själv genom att stimulera sina intellektuella och filosofiska sidor. Han ansåg alltså att hantverksarbete samt 'allt betalt arbete' bidrog till att hindra den andliga utvecklingen, och statens fria medborgare borde därför vara befriade från sådant. Däremot hade den tidiga kristendomen en mer positiv syn på arbetet som ansågs vara en av Gud given beståndsdel i det jordiska livet. Senare, under medeltiden, ansågs det olämpligt för medlemmar av de högre stånden att utföra kroppsarbete. Den engelske upplysningsfilosofen John Locke hyllade arbetet för värdet av det som produceras. Han framhöll starkt arbetets värdeskapande roll, uppfattning som vidareutvecklades av 1700-talets nationalekonomer. Det förekommer även bevis på att arbete anses ha ett annat slags värde, nämligen att det bidrar till folks bildande, nöjsamhet och så vidare. Därför kan det påstås att arbete har ett 'egenvärde' (Edwards m fl., 1992).

Historien kännetecknas av att man har prioriterat arbetsresultatet som det enda väsentliga, medan arbetarnas tillvaro på arbetsplatsen var av helt underordnad betydelse. Enligt Adam Smith är utbildning det enda botemedlet mot enformiga och fantasilösa jobb. Han hävdade att dåtidens allmänna folkskola skulle vara ett medel att höja det arbetande folket till en högre nivå av förstånd och dygder. I likhet med Karl Marx framhävde de klassiska nationalekonomerna arbetets centrala roll i samhällsbygget. Medan Marx hyllade kapitalismen för dess förmåga att höja arbetets produktivitet var han kritisk mot det sätt som

arbetet organiserades på under kapitalismen. Felet låg dock i att arbetarna saknade kontroll över arbetsresultatet samt att större delar av resultatet gick till kapitalisterna.

Vidare hävdade han att den som arbetar själv har överblick över sitt arbete och kan planera det – och detta står för arbetets egentliga betydelse (Edwards m fl., 1992).

I över hundra år har den lutheranska, kapitalistiska och marxistiska arbetsmoralen betonat arbetets betydelse. Idag kretsar liv och utbildning kring det heliga arbetet. Alla de befintliga teorier som rör arbetet och dess betydelse betonar dess roll och poängterar att det förädlar och utvecklar människan. Ekstrand anser att arbetet inte utgör det enda verktyg som bidrar till antingen människans frigörelse eller utveckling av sin mångsidiga och komplicerade person (Ekstrand, 1995). Det faktum att människor köar till de få fasta arbeten som finns, eftersom lönearbete har blivit en bristvara, kan leda till att arbetsägarnas makt ökar på de anställdas och de arbetssökandes bekostnad. Ett sådant samhälle kan inte vara något att eftersträva. Dagens ungdomar söker sig bort ifrån hierarkiskt uppbyggda arbetsmiljöer och lockas av mer attraktiva yrken som bedöms som rörliga och självständiga, som exempelvis rockstjärna eller författare. Höjd lön kan inte kompensera för organiserad meningslöshet (Ekstrand, 1996).

Det lönearbete som vi känner till sedan 1800-talet har blivit en bristvara i den bemärkelsen att de som idag har ett lönearbete värderas högre än de som inte har det samtidigt håller det traditionella arbetsbegreppet, som de flesta av oss uppfattar det, på att lösas upp. Arbetet bedrivs på nya sätt, med ny teknik och under annorlunda villkor och själva arbetsplatsbegreppet förändras. Fabriken och kontoret är därmed hotade av hemarbetets och frilansandets uppkomst. Arbetet har normaliserats och eviggjorts i takt med att arbetsbegreppet har vävts in i vardagslivet som en icke ersättningsbar ingrediens. Att arbeta utanför hemmet är alltså en samhällskonstruerad modell som endast existerat under en kortare tid genom historien, inget som människor alltid ägnat sig åt. I dagens och i framtidens samhälle blir det allt viktigare hur man arbetar inte var och när, folk bedöms alltså efter prestation och inte efter närvaro. Vissa forskare försöker övertala oss, att vardagen inte kan tänkas existera utan arbete. De uppfattar och definierar arbetet som en nödvändig livsform. I vårt samhälle är arbetet ett viktigt ideologiskt begrepp som måste försvaras till varje pris, där samhället är en gigantisk självgående apparat med utbytbara individer, som likställs med *”smorda kuggar i samhällsmaskineriet”* (Ekstrand, 1996, s 15).

”Att vara människa är att vara medborgare. Genom införandet av medborgarlön ser vi människan icke först och främst som en lönearbetare driven av egennytta, utan som i första

hand en medborgare med ett socialt medvetande och ett socialt ansvarstagande” påstår statsvetaren Erik Christensen (Ekstrand, 1995, s 90).

Ekstrand ställer medborgarens rätt till en dräglig existens i fokus utan att förespråka för ett socialistiskt samhälle. Hans vision är ett samhälle som bygger på människans fria val, därför vill han upprätta en verklig valmöjlighet för människan genom att etablera grundförutsättningar för alla, med tanke på att vi lever i en tid då inneslutningsprocesser och uteslutningsprocesser blir allt vanligare (Ekstrand, 1996).

I en undersökning genomförd bland Metalls medlemmar år 1994 föredrog 70 % kortare arbetstid framför högre lön. De fackliga organisationerna tar alltså inte hänsyn till det faktum att de flesta lönearbetare önskar mer fri tid i sin vardag. Enligt en utförd sjukhusundersökning har man kommit fram till att flexibla arbetstider samt arbetstidsförkortning medför högre effektivitet med bibehållen eller högre kvalitet på vården. Reformen medförde inte högre kostnader för sjukhuset, trots oförändrad lön för de anställda (Ekstrand, 1996).

I linje med andra forskares resultat kom Åke Daun fram till i sin undersökning att arbetet fortfarande utgör en grundpelare för de flesta svenskar, samt att det bidrar till uppbyggandet av både den egna och den sociala identiteten (Ekstrand, 1995).

Vi måste acceptera idén att arbete är ett medel för att uppnå ett mål, inte ett mål att idealisera. Drivkraften för arbete bör vara hopp och inte fruktan. Vi bör därmed följa den rawlska differensprincipen som säger att reformer är berättigade endast om de förbättrar de sämst ställdas position (Kildal (red), 2000).

Begreppet ledighet får därmed ett lägre samhällsstatus än begreppet sysselsättning. I diskussionen kring införande av medborgarlön utgår Ekstrand ifrån en viktig utgångspunkt, nämligen att människan inte är lat av naturen, tvärtom, jaget är produktivt (Ekstrand, 1996). Ekstrand vill byta ut begreppet ”arbetslösa” mot ”arbetsbefriade”, kallar detta för ”ordets magi över tanken”. Framför allt sitter identiteten i arbetet i gamla industriregioner, men långsamt börjar en uppluckring att ske. I linje med Söderströms (Intervju, 08-05-2001) resonemang betonar Ekstrand att det är viktigt att urskilja arbete från lönearbete, det förstnämnda finns det nämligen inget brist på (Intervju med Ekstrand, 16-05-2001).

Annika Härenstam på arbetslivsinstitutet forskar om kopplingen mellan arbete och hälsa. Det är inget nytt faktum att arbete påverkar hälsan, samt även om och när man skaffar barn och

konditionen. Som deltagare i MOA - projektet (Moderna arbets- och livsvillkor) kom hon fram till att ohälsan finns inom serviceyrkena och då rör det sig mer om värk och smärta än psykisk ohälsa och gäller framför allt den yrkesgrupp som har minst inflytande över sina arbetstider. Hennes utredning visar, i likhet med många andra förekommande undersökningar, att det bästa för hälsan är att jobba, helst mellan åtta till fem, på ett kontor (Metro, 06-08-2001).

Andelen fasta jobb har inte ökat under 1990-talet, däremot har andelen vikariat, provanställningar och projektanställningar samt ”vid behov - anställningar” ökat rejält under motsvarande period (Ekstrand, 1995). Utvecklingen är alltså på väg mot nya sysselsättningsmönster samt nya typer av arbetslöshet där temporära arbeten håller på att integreras i arbetsmarknaden och kan antingen leda till en upplevelse av frihet och möjligheter eller till stress och otrygghet. Dessa flexibla arbetsformer som kommer att utgöra en permanent lösning för många av framtidens företag, kan dock vara till de marginella arbetstagarnas fördel. Resultatet blir en annan samhällsmodell, där den enskildes grundförsörjning blir en gemensam uppgift och där fördelningen av gemensamma resurser är huvudfrågan, inte om man har ett arbete eller ej. Vi rör oss alltså mot ett samhälle där den fasta punkten i tillvaron inte längre utgörs av din anställning utan din egen kompetens, kompetens som du hela tiden måste vårda för att kunna bli så attraktiv som möjligt på dagens flexibla arbetsmarknad (Ekstrand, 1995). Samhällslösningen i samband med dessa risker blir då en ökad satsning på ”utbildning och kvalificering”. Men detta löser inte samtliga problem i och med att det är en konst att kunna kombinera rätt utbildning med rätt jobb i de rätta konjunkturerna. Trots osäkra resultat i praktiken förespråkas idag för att välfärdsstaten bör avlösas av en ”social investeringsstat” vars primära uppgift är att höja utbildningsnivån och förbättra ”humankapitalet”. En sådan satsning kräver dock en stark omfördelningspolitik (Kildal (red), 2000).

3.2 Synen på det framtida samhället ur forskningsperspektiv

3.2.1 1970-talet

Medborgarlön, medborgarinkomst, grundinkomst och negativa inkomstskatter är några begrepp som hänför till olika men relaterade sätt att försöka hantera arbetslöshet, inkomstotrygghet och utstötning. Jan Otto Andersson skriver i sin artikel om den medborgarlönedebatt som pågick i Sverige och i Finland sedan 1970-talet. Han är nationalekonom och tillsammans med Osmo Soininvaara har han deltagit i grundandet av

BIEN och introducerandet av termen "medborgarinkomst". Det var först i början av 1970-talet då man började diskutera en negativ inkomstskatt som en eventuell lösning på olika samhällsliga problem. Fria Moderata Studentförbundet övertog tanken av den brittiske finansministern Anthony Barber. Idén övergavs dock i mitten av 1970-talet. Det första mer bearbetade svenska förslaget gällande medborgarlön kom från Gunnar Adler-Karlsson, känd svensk samhällsdebattör. I sin bok "Tankar om den fulla sysselsättningen" (1977) presenterade han ett alternativt samhälle till det som vi har idag. Detta alternativa samhälle skulle indelas i fyra sektorer, nämligen "nödvändighetssektorn", "överflödssektorn", "maktsektorn" och "frihetssektorn". Nödvändighetssektorn skulle svara för produktionen av nyttigheter och i förlängningen tillfredsställa medborgarnas grundläggande behov. Denna sektor skulle vara organiserad av staten vars uppgift blir att jämnt fördela arbetsinsatsen mellan alla medborgare, både som rättighet och skyldighet. Betalningen skulle ske i form av inköpskort som kommer att garantera medborgaren hans materiella grundtrygghet så länge han lever. G. Adler-Karlsson räknade med en arbetsplikt på 12 till 15 år. Detta skulle räcka för att säkra en grundtrygghet resten av livet. I de övriga tre sektorerna skulle människor delta enligt egen önskan. Man skulle både tjäna och spendera pengar i överflödssektorn, delta i politiken i maktsektorn eller ägna sig åt egna fritidsintressen och kultur i frihetssektorn. *"Enligt Adler-Karlsson innebär fullsysselsättningsmålet allt större problem i en ekonomi i vilken arbetsproduktiviteten stiger. För att garantera alla ett heltidsjobb måste konsumtionen av onödiga lyxartiklar växa utan måta. /.../ Istället för att garantera full sysselsättning borde staten garantera en måtlig konsumtionsstandard å alla."* (Internetkälla OBS!) Han tyckte inte att ovillkorlig grundinkomst i form av negativ inkomstskatt borde införas eftersom det ligger en fara i att alltför många skulle då utnyttja möjligheten att leva på skattebetalarnas bekostnad. Rätten till medborgarinkomst skulle balanseras med skyldigheten att bidra till det nödvändiga arbetet. Denna moderna idé som var knuten till allmän arbetsplikt, det han kallade för "arbetsvärnplikt", fick hård kritik (Andersson, 1998?).

3.2.2 1980-talet

Tomas Ehrenberg (1988) presenterar en vision om det framtida samhället ur en socialistisk synvinkel. Författaren använder begreppen nödvändig och icke nödvändig produktion.

"Var och en kan göra egna hamburgare, var och en kan däremot inte utvinna och förädla metaller på egen hand." (Ehrenberg, 1988, s 40). Om vissa industriella områden som exempelvis elkraftsproduktion, telenätet eller sjukvård skulle drabbas av brist på arbetskraft måste åtgärder sättas in. En av dem är att införa en slags social värnplikt, att alla ska arbeta en

viss tidsperiod i sitt liv, exempelvis ett eller två år, med de mest nödvändiga arbetena. En annan lösning är att sänka medborgarlönen och höja lönerna, men då är man på en farlig väg att avveckla medborgarlönereformen. Om en sådan akut situation skulle uppstå borde arbetsförmedlingarna först och främst vädja till folkets samhällsmoral och inte arbetsmoral, exempelvis gå ut med kampanjer som ”Ekonomi behöver dig” (Ehrenberg, 1988).

3.2.3 1990-talet

Det är ett välkänt faktum att vi idag rör oss allt snabbare mot ett postindustriellt samhälle med annorlunda arbetsmönster och kontinuerligt ändrade utbildningskrav, ett så kallat kunskapssamhälle, karakteriserat av ett livslångt lärande och framför allt omlärande, inte i första hand ett livslångt lönearbetande. Enligt vissa samhällsdebattörer pågår det en förskjutning från yttervärlds- till inrevärldsvärderingar som är sammankopplad med övergången från ett konsumtionssamhälle till ett upplevelsesamhälle, där ögonblicket värderas och livet är ett mål i sig (Ekstrand, 1995).

Utvecklingen i många europeiska länder går mot ett så kallat två tredjedelssamhälle och enligt Ekstrand riskerar även Sverige att vara på väg dit. Karakteristiskt för ett sådant samhälle är ett omänskligt klassamhälle med stora förekommande klyftor mellan olika grupper, där en tredjedel står permanent utanför den ordinarie arbetsmarknaden och tvingas därmed försörja sig på ett mer eller mindre humant sätt. En av de förekommande risker är risken för ökad kriminalitet med en social samhällsdjungel som följd, där övervakning av offentliga platser och fler poliser och patrullerande väktare i tjänst blir en del av verkligheten. Därför måste en sådan utveckling brytas i tid, men varken genom en *”kamp mot arbetslösheten”* eller en socialdemokratisk kamp för den *”fulla sysselsättningen”* (Ekstrand, 1995, s 16).

Det är ingen slump att medborgarlöneidén florerade i 1990-talets debatt med tanke på den höga arbetslösheten och utslagningen av ett stort antal människor på arbetsmarknaden. Eftersom en allt större del av befolkningen kommer att hamna utanför arbetsmarknaden är det naturligt att ställa sig frågan vad som sker med alla dessa så kallade överflödiga individer. Den naturliga lösningen borde bli att den gamla lutheranska och inte minst socialdemokratiska arbetsmoralen och synen på arbete och samhälle måste förändras, framför allt när det gäller att se på arbete som den viktigaste delen i ens liv. I och med att människor inte längre behöver stå till arbetsmarknadens förfogande avskaffas löneslaveriet på så sätt och de befrias. Det samhälle som vi då kommer att leva i kommer varken att vara marknadsstyrt

eller företagsekonomiskt inriktat, utan kommer istället att utgå ifrån och prioritera de mänskliga behoven (Ekstrand, 1995).

Eftersom ingen medborgare skulle vilja utföra vissa tråkiga jobb i samhället föreslår Gorz (Ekstrand, 1995) en jämn fördelning av det nödvändiga arbete som måste utföras. Vi skulle alltså vara "skyldiga" samhället en viss mängd arbete – ett nödvändigt arbete som garanterar samhällets funktion och täckande av grundbehoven. Individen får alltså fullgöra en odelbar mängd samhällsligt arbete under sitt liv och arbeta därmed i mycket lägre utsträckning än den gör idag. Kärnan är alltså en flexibel uppdelning av en begränsad mängd arbete över en lång tid. På så sätt utgör det nyttiga arbetet inte längre en heltidssysselsättning utan får en mindre central roll i våra liv. Utöver det påbjudna samhällsarbetet disponerar vi alltså fritt över resterande tidsmängd. I likhet med Gorzs tankegångar anser Ekstrand att dagens tekniska utveckling är av godo, den bör till och med påskyndas eftersom den bidrar till en minskning av alla själsdödande jobb, framför allt inom industribranschen, som fortfarande utförs av människor (Ekstrand, 1995).

Enligt Joseph Beuys (Ekstrand, 1998) - europeisk konstnär - skulle medborgarlön ha enorma, frigörande effekter med tanke på att det förekommer mycket tvång, orättvisa och frustration i det nuvarande förlegade systemet. Konsekvenserna av ett sådant system kommer att bli viktiga för medborgarrätten, eftersom löneberoendets slut kommer att leda till psykologiska konsekvenser. Alla människor kommer att bli jämlika medborgare. *"Man stärks i rollen som medborgare när man inte behöver bekymra sig för försörjningen"* (Ekstrand, 1998, s 32). Detta bäddar för en ny samhällsklimat kännetecknat av ett kollektivt handlande, med betoningen lagd på gemenskap och som kommer att gynna den samhällsliga miljön. Beuys hade en stark tilltro till människans egen potential, som egentligen hindras av arbetets bojor eller av rädslan inför arbetslöshet. Denna potential utnyttjas dock inte till fullo, med andra ord är vi förkrympta i dagens samhälle där vi inte är engagerade som hela individer. Dessa krafter bör släppas fria för att samhället skall kunna fungera maximalt. Man får inte kränka människans vilja till att ta egna initiativ. Hans ideal var ett samhälle som sätter den kreativa individen i centrum, där humankapitalet är något värdefullt. Dagens samhälle brister på grund av att det har satt nyttan (vinsten, privategendomen och löneberoendet) i centrum på andlighetens bekostnad. Hans förslag blir därmed en återgång till ett andligt samhälle, som lösningen på vårt kalla och materialistiska samhälle, *"som vingklipper oss som människor och hindrar oss från att utveckla vår inneboende kapacitet"* (Ekstrand, 1998, s 82).

Beuys efterlyste en ökad politisk kreativitet, en förnyelse av de politiska formerna så att politik innefattar annat än beslutsfattande och maktutövning. Vidare ansåg han att konsumtionssamhället bär ansvaret för kreativitetens, fantasins och intellektets hämmande.

En del europeiska länder har redan provat på olika modeller vad gäller framtidens arbetsmarknad som t ex kortare arbetsvecka – fyradagarsvecka – som förekom på vissa ställen i Tyskland. Under 1990-talet blev uthyrning av arbetskraft allt vanligare i Tyskland. I Danmark har man testat en modell som går ut på att fyra personer delar på tre jobb och ett arbetslöshetsunderstöd. Liknande försök förekommer även i England där allt fler företag använder sig av frilansanställningsformer med ett färre antal fast anställda (Ekstrand, 1995). Arbetsgivarna påstår att den svenska arbetsmarknaden är fortfarande för låst där fasta arbeten och månadslöner är något förlegat. Framtidens arbetsmarknad kommer att innebära färre tillsvidareanställningar. Man varnar för att den europeiska arbetslösheten kommer att stiga upp till 50 % inom en snar framtid om inte den arbetsmarknadspolitiska kursen läggs om. Det vore därför lämpligt att införa det som många föreslår, nämligen att avskaffa åttatimmarsdagen som infördes på 1920-talet. Sverige är ett av de få europeiska länder som har längst arbetstid, trots hög teknologi (Ekstrand, 1996).

3.2.4 2000 - talet

I linje med Ekstrands (1996) resonemang pekar den senaste forskningen på att vi befinner oss i slutet på arbetarens århundrade. 2000-talets första århundrade kännetecknas av att man kommer att överge arbetaren som ideal och synen på arbetet som människans centrala livsmål. Man kommer att framhäva skillnaden mellan arbete och lönearbete, mellan ”work” och ”labour” och fokus kommer att flyttas till det skapande, den gemenskap, individualitet och egenkontroll som arbete kan erbjuda men utan lönearbetets slit. För att komma ifrån 1900-talets ”labouristiska” misstag måste reformatorerna använda sig av de teknologiska och ekonomiska förändringarna när det gäller att utforma en ny strategi för rättvis omfördelning. Dock har den teknologiska utvecklingen av tradition betraktats som ett hot och en orsak till arbetslöshet (Kildal (red), 2000). Mikael Nyberg håller inte med när det gäller arbetets död. Tvärtom, anser han att det pågår en tvångsindustrialisering i världen där företagen underbemannar medvetet i produktionen och tar ut mer av de arbetande. Det faktum att arbetet närmar sig mot sin död syftar dock till det västerländska samhället. Däremot är arbetet i högsta grad levande i u-länderna, alltifrån barnarbete, kvinnoarbete och en hänsynslös utsugning av den mänskliga arbetskraften (Ekstrand, 1996).

I framtiden kommer vi att tvingas leva med en strukturell arbetslöshet, som ett hot.

Medborgarlönefrågan kan därför anses vara av existentiell karaktär. (Intervju med Ekstrand, 16-05-2001)

Den danske filosofen Poul Bjerre (Ekstrand, 1995) förespråkar faktiskt lokalsamhällets renässans med tanke på industrikulturens negativa verkningar framför allt på de sociala relationerna. Vidare tycker Bjerre att vi måste våga prova nya organisationsformer med tanke på att det inte finns en enda rätta och som kan därför fungera överallt. Hans vision är att det postindustriella samhället skall bygga på kärlek och omsorg istället för att bygga på makt och pengar som det industriella samhället gör. Både expert- eller myndighetsrådets roll kommer att minska rejält när det gäller att lösa och definiera medborgarnas problem. En fördel kan vara att alla medborgare får en välförtjänad rättvis uppskattning för det nödvändiga arbete de utför i den informella sektorn, till exempel vad gäller engagemang i det nära sociala nätverket. Viktigt är även den tid och intresse man ägnar åt politik och kultur (Ekstrand, 1995). Fördelarna väger dock klart tyngre än nackdelarna, i och med att denna andliga/mentala revolution har frigörande effekter (Intervju med Ekstrand, 16-05-2001). Ekstrand är tveksam om man kommer att införa medborgarlön i framtiden. "Svårt att säga". Om man läser de etablerade tidningarna förekommer ordet medborgarlön aldrig. Ekstrand tror att det måste ske underifrån, drivas på via till exempel folkrörelsen. Medborgarlöneidén är dock ingen generationsfråga, det beror helt och hållet på individen, enligt hans undersökning (Intervju med Ekstrand, 16-05-2001).

Inom en snar framtid befinner vi oss i det så kallade "lärsamhället" utpräglat av experimenterande där projektet och nätverket blir de kommande, vanligaste organisationsformerna. Kunskapskapitalet kommer att värderas mer än realkapitalet. Det kommer att ställas ökade krav på att kunna handla och agera strategiskt. Även gränserna mellan vetenskap och konst kommer förmodligen att bli flytande i ett "samhälle utan arbete" (Ekstrand, 1996).

Även Christensen anser att inom en snar framtid kommer alla medborgare att inneha en garanterad minimiinkomst. Därutöver kommer flertalet utan tvivel välja att ha ett lönearbete, dock av frivilliga skäl jämfört med dagens nuvarande situation. Hans poäng går ut på att istället för att fortsätta med en integration till lönearbetsnormaliteten kan man däremot lösa problematiken på ett nytt sätt genom att ändra normalitetsbegreppet.

En konsekvens kan bli att hela synen på den arbetsmarknadsmässiga och det sociala överföringssystemet kommer att ändras. Ett fullt uppbyggt medborgarlönesystem betyder en förenkling och en rationalisering utifrån en ny överordnad målsättning (Christensen, 2000).

3.3 Fördelar med medborgarlön

Under denna rubrik tänker vi presentera olika forskares syn när det gäller fördelar med medborgarlön, samt klargöra de förekommande argumenten och målsättningen med själva medborgarlönen.

För det första tar vi upp den norske docenten i socialpolitik Knut Halvorsens argument för medborgarlön. Enligt honom kan man urskilja följande fyra argument för medborgarlön: *normativa, teoretiska (vetenskapliga), ekonomiskt/administrativa och välfärdspolitiska argument*. De *normativa argumenten* förknippas med begrepp som frihet, likhet, rättfärdighet, solidaritet. Frihet borde leda till rätten att få göra vad man själv vill utan att behöva underordna sig majoritetens diktatur. Det förutsätts att medborgarlön leder till valmöjligheter och oberoende, allas möjlighet att efter intresse fritt välja lämpligt lönearbete, fritid och frivilliga aktiviteter. Här nämns det också betydelsen av alla medborgares lika värde, där alla medborgare ges lika stor uppmärksamhet och respekt. Det argument som här väger tyngst för medborgarlön är nämligen tanken att rättvist fördela landets naturresurser och de tekniska framgångarna till landets samtliga medborgare, oavsett hur pass delaktiga de är på arbetsmarknaden. Halvorsen hänvisar till Rawls vars uppfattning är att självrespekt är det viktigaste primärskälet till att införa medborgarlön. Ett huvudargument som talar för medborgarlön kan vara att samhället vill garantera och främja samtliga medborgares människovärde och självrespekt. Vidare nämns det att likhet är ett viktigt mål i sig, men också ett medel. Ett annat argument hävdar att medborgarlön kan bidra till mer likvärdiga chanser, exempelvis vad gäller att olikheter i individuella resurser skall kompenseras. Medborgarlön stärker även de civil-liberala rättigheterna i och med att det leder till en respekt för folkets privatliv, utan att hänsyn tas till varken samlevnadsstil eller familjeförhållande (Halvorsen, 2000). De *teoretiska (vetenskapliga) argumenten* har i fokus *effektivitetsargumentet* och utgår ifrån att ett sådant system blir mer effektivt än andra. De *ekonomiskt/administrativa argumenten* har sin grund i att medborgarlön anses leda till en förenkling av det administrativa trygghetssystemet samt vara lättöverskådligt. Det möjliggör en drastisk nerdragning av de offentligt anställda inom de olika statliga institutionerna. Slutligen nämner han de *välfärdspolitiska argumenten*.

Garanterad minimiinkomst förenar därmed målet om att främja en mer flexibel arbetsmarknad med en bättre social samvaro, kreativitet och livslångt lärande. Resultatet kan bli lägre löner som leder till att fler jobb skapas, samtidigt som de attraktiva arbeten kommer att bli bättre betalda och få högre status. Reformen kan utmyнна i en maximering av självvald deltagande samt en minimalisering av påtvingad aktivitet. Detta kommer att leda till att folk får större fritid från deltagandet på arbetsmarknaden och kan i större utsträckning investera i utbildning, ta hand om barn och äldre eller engagera sig ideellt och politiskt. Reformen kan i slutändan bidra till en bättre balans mellan arbetsliv, familj och civilsamhället, och ge större flexibilitet och valfrihet över livsloppet (Halvorsen, 2000).

För det andra anses medborgarlönen bidra till mer tid för relationer med våra närmaste. Många samhällsdebattörer hävdar att tiden är den kritiska resursen när det gäller att få till ett bättre vardagsliv (Ekstrand, 1995).

För det tredje kommer medborgarlön att bidra till en avprofessionalisering av de gemensamma angelägenheterna som idag äger rum på ett avlönat sätt. Medborgarlön möjliggör lokalsamhälleliga experiment vad gäller olika, hittills obeprövade och okända organisationsformer samt vidgar den samhälleliga uppfinningsförmågan (Ekstrand, 1995). Medborgarlönenivån möjliggör att leva ett någorlunda drägligt liv, med en lagom materiell standard. Mycket av det lönearbete som i dagens samhälle utförs inom den offentliga sektorn kommer inom en snar framtid att göras som oavlönat arbete. Oavsett om man kommer att införa medborgarlön eller inte håller alltså den offentliga sektorn på att nedrustas. Medborgarlönen kommer förhoppningsvis att leda till att vi kan ta ett större socialt ansvar för varandra. Detta resulterar i förlängningen till att man kan förebygga social uteslutning och bidrar till social integration och en ökad samhällsharmoni. Den danske filosofen, Poul Bjerre (Ekstrand, 1996), hävdar att ett samhälle där människor inte utesluts är ett samhälle som hänger ihop, istället för dagens verklighet där olika grupper ställs mot varandra (Ekstrand, 1996).

För det fjärde kommer en mer flexibel arbetsmarknad innebära att de som redan har ett arbete kan gå ned i arbetstid och därmed underlätta för andra att få arbete om de så vill. Många människor önskar sänka sin arbetstid redan idag men enbart ett fåtal har råd med det. Medborgarlönen som grund kan alltså öka det moderaterna kallar för ”valfrihet”. Medborgarlörens huvudfunktion blir därmed att fungera som ett skyddsnet för medborgarna

vad gäller utvecklandet av våra konstnärliga sidor som inte i hög grad prioriteras idag. Fler människor kommer antagligen att våga välja universitetskurser efter eget intresse istället för att ta hänsyn till samhällets prioriteringar och status. Allt detta borde förmodligen leda till en höjning av den intellektuella nivån hos landets befolkning (Ekstrand, 1995).

För det femte anser statsvetaren Erik Christensen (Ekstrand, 1995) att medborgarlönen kan leda till en bredare politisk debatt om fördelningen av samhällets resurser och bidra till en mer rationell politisk styrning av samhället och främjar på så sätt medborgarnas delaktighet i politiken. Medborgarlönen utökar valmöjligheten i och med att det varken innebär ett aktivitetstvång eller ett aktivitetsförbud. Det innebär i praktiken att medborgaren får en större frihet när det gäller att prioritera mellan fritid och lönearbete som inbringar inkomster utöver medborgarlönen. Resultatet blir att tvångssamhället och övervakningssamhället trängs tillbaka. Folk kommer att slippa förnedringen och stigmatiseringen på arbetsförmedlingen och socialbyrån, samt slippa känna sig som en andra klassens medborgare. Detta frigörelse från staten som har sitt ansvar för individen från vaggan till graven bidrar till skapandet av ett nytt samhälle i och med att det ersätter behovs- och inkomstprövade bidrag som arbetslöshetsunderstöd, socialbidrag och studiestöd (Ekstrand, 1995).

För det sjätte spelar medborgarlön en central roll för kvinnornas del som inte behöver vara ekonomiskt beroende av en man och inte behöver ta vilket lågavlönat jobb som helst för att klara av sin försörjning. Medborgarlöneinförandet kan i sin förlängning leda till att välfärdsstaten får en ändrad innebörd i och med att dess patriarkaliska, auktoritära och överförmyndaraktiga karaktär på sikt elimineras (ibid.).

För det sjunde skulle ett införande av basinkomst kunna förenkla bidragssystemen, minska de ekonomiska och sociala kostnader som är förenade med en närgående kontroll av klienternas självpresentationer samt reducera graden av godtycklighet i tilldelningen av bidrag och hjälp. Problemet är inte enbart att välfärdssystemet är för oöverskådligt, utan också att de samhällsordningar som vi lever med är sällan träffsäkra, detta i och med att vi lever mer flexibla idag än under välfärdsstatens uppbyggnadsskede. Vi byter jobb, utbildning etc. i allt högre grad och utsätts därför för mer risker. Det finns nämligen goda välfärdspolitiska argument för att förändra existerande system. Att införa en universell basinkomst utan några villkor skulle vara mindre kostnadskrävande, mindre godtyckligt och kränkande än det nuvarande systemet för tilldelning av bidrag.

De som har en inkomst utöver en politiskt bestämd nivå skulle få basinkomsten inkrävd enligt närmare bestämda skatteregler. Ett sådant universellt arrangemang skulle vara gott anpassat till ett destandardiserat samhälle (Kildal (red), 2000).

En åttonde fördel med medborgarlön skulle vara att alla skall garanteras en grundförsörjning oberoende om ett lönearbete (Ekstrand, 1996). En basinkomst för alla anses nämligen kombinera hänsynen till trygghet och flexibilitet. En central tanke är nämligen att basinkomsten skall kunna kombineras med andra inkomster upp till en viss politiskt bestämd inkomstnivå. Detta skulle underlätta rörligheten mellan arbetsmarknadens utkant och kärna. Ett sådant system uppmuntrar dock till arbete eftersom arbetsinkomsten kan läggas ovanpå basinkomsten, osäkerheterna är dock stora vad beträffar effekterna på människors beteendemönster. Genom att utgå från ett medborgarperspektiv, främjar basinkomstidén individernas status och självklara deltagande i en politisk gemenskap. Rothstein anser att välfärdsstatens ”kontrollspel” är både dyrt och stigmatiserande (Kildal (red), 2000).

För det nionde betonas vikten med att satsa på ett sådants system som det enda sättet att skapa inkomstrygghet för de fattiga och nästan fattiga i linje med frihet och mänsklig värdighet. Det skulle också göra samhällets skyddssystem överskådligare. Den administrativa delen skulle förenklas, utan stora transfereringskostnader och moraliskt vågspel, jämfört med dagens rådande situation där potentiella mottagare av statliga transfereringar ofta har intresse av att ljuga om sina omständigheter och förehavanden. Det ligger också i linje med en flexiblare livsstil samt erkänner värdet av andra former av arbete såväl som inkomstgivande arbete. Medborgarinkomst får dock inte framställas eller förstås som något universalmedel. Den är bara en del av en omfattningsstrategi som ligger i linje med globalisering och flexiblare varu- och arbetsmarknad. Som isolerad åtgärd skulle den bli ganska ineffektiv (Kildal (red), 2000). Christensen påstår att medborgarlön kommer att bidra till ett rättvisare samhälle med tanke på att dagens samhälls- och normalitetsideal vad gäller rättigheter kommer att modifieras (Christensen, 2000).

För det tionde är det mycket svårt att kombinera behovsprövning med procedurmässig rättvisa eftersom behovsprövning i sig är ett övergrepp mot medborgarens integritet – antingen genom själva prövningen, eller genom den kontroll som ofta följer. Detta måste alltså så långt vara ett starkt skäl för grundinkomst. Ett till skäl är att bördorna fördelas rättvist. Medborgare beskrivs här som deltagare i ett så kallat garantispel, det vill säga de är beredda att stödja programmet

ifråga – även om de inte kan vara säkra på att de själva direkt kommer att vinna på det – så länge som de kan vara övertygade om att alla (eller nästan alla) andra medborgare också kommer att bidra till att genomföra det. Villigheten att bidra hänger förstås inte bara på att kraven på procedurmässig och substantiell rättvisa uppfylls, utan fordrar också en trovärdig organisation för de kollektiva ansträngningarna (Kildal (red), 2000)

En elfte fördel består i att medborgarlön leder till en minskning av behovsprövning och sannolikt till färre människor som måste ta sin tillflykt till inkomststöd. Problemet med det låga utnyttjandet skulle knappast bli viktigt. Genom att föra folk bort från behovsprövade bidrag skulle man kunna minska fattigdomen, arbetslösheten och sparfällorna. En till fördel med medborgarinkomst är att den fyller de luckor som uppstår i och med socialförsäkringssystemet. Viktigast är att den skulle bekosta detta genom betalt arbete.

Avslutningsvis nämner Söderström (Intervju 08-05-2001) följande fördel med medborgarlön. *”Som jag tidigare nämnt under 70-talet såser jag också fördelar, till exempel att man vill ge folk möjligheten att bo kvar i glesbygden, kan ställa lite krav på arbetsmiljön, man får ju så att säga en förhandlingsdisposition som är bättre i ett sådant samhälle. Och sen kommer ju nästa fråga, hur kommer folk att utnyttja detta, på vilket sätt kommer alltså arbetsdelningen att påverkas...”*

3.4 Nackdelar med medborgarlön

En första invändning består i att den svarta arbetsmarknaden kommer förmodligen att växa i omfattning. Detta är redan ett samhällsproblem som har egentligen mer med ett bristande moral allmänt sett i samhället att göra (Ekstrand, 1995).

Jan-Otto Andersson (1994) tar upp två vanliga invändningar mot en basinkomst. För det första befarar en del att många kommer att sluta arbeta, i och med att de kan säkra sitt uppehälle utan någon formell anställning, eller att inkomsten kommer att bli för låg. Eftersom människor har olika preferenser kommer det för det andra fortfarande att finnas vinnare och förlorare i det nya systemet. Även Rothstein (Kildal (red), 2000) nämner en vanlig invändning, nämligen att en basinkomst antingen kommer att bli så hög att den konkurrerar ut låginkomstjobb eller så låg att den tvingar mottagarna att arbeta svart. Dagens välfärdsstat är både svåröverskådlig och svårtillgänglig.

Den starkaste invändningen mot ett sådant system är inte av ekonomisk utan av moralisk karaktär – detta hävdar även Ekstrand (1996). En garanterad basinkomst är kontroversiell eftersom den rör vid arbetsetiken och idén om rättvisa som reciprocitet, det vill säga som en balans mellan vad man får och vad man uträttar. Ett till motargument är av finansiell karaktär. Om en minoritet skulle leva på medborgarinkomst som inte är relaterad till förvärvsarbete, kommer den majoritet som betalar (positiv) skatt att tendera att favorisera politiska åtgärder som sänker minoritetens inkomst till en nivå som är så låg att det kan bli nödvändigt att söka lönearbete i alla fall. Slutligen tar man upp risken med att ”utestänga” en del av den vuxna befolkningen från arbetsmarknaden och samhället. Enligt Ekstrand (1995) pågår denna marginaliseringstendens som bekant redan i dagens samhälle. Detta kan uppfattas som moralisk cynism, oavsett hur hög medborgarinkomstens nivå än är. Kritikerna menar att ett sådant system passiviserar och har förödande effekt på mänsklig förmåga (Kildal (red) 2000).

En annan förekommande invändning är att reformen skulle leda till att de arbetande fick lägre lön. Detta stämmer ej eftersom det är rädsla och otrygghet som får arbetare att acceptera orimligt låga löner. Om arbetarna hade sin grundtrygghet garanterad skulle de kunna avböja löner som är under existensminimum. Det faktum att folk skulle avstå från att arbeta är nämligen en förolämpning mot den mänskliga motivationen. Människor runt om i världen önskar att utträta något, att vara aktiva och att känna sig behövda, att kunna bidra med något positivt. Den stora majoriteten skulle inte nöja sig med en mycket låg inkomst. Genom att undanröja fattigdoms- och arbetslöshetsfällan skulle incitamentet att ta ett lönearbete i själva verket öka. En större press skulle då sättas på arbetsgivarna att erbjuda attraktiva jobb, höja de lägsta lönerna och därmed kvalitén (Kildal (red), 2000).

Gunnar Wetterberg, direktör på Kommunförbundet, är motståndare till införandet av medborgarlön. Han håller inte med de individer som ser problemet i den stigande arbetslösheten och i det att arbetet inte räcker till för alla. Fast uppgivenheten anfäktar till och med professorer, politiker och många andra intellektuella, tycker G. Wetterberg. Ur historisk perspektiv är detta nonsens enligt ovannämnd. Arbete finns och kommer alltid att finnas. *”Om rationaliseringarna verkligen vore ett sysselsättningsproblem, då borde arbetslösheten efter ett par hundra års industrialisering redan ha stigit till närmare 100%. Produktiviteten har ju ökat med sådär en tusen procent sedan 1870 - borde den kurvan inte har korsat sysselsättnings fall på halva vägen?”* (Wetterberg, 1999).

Under dessa drygt hundra år kom det många förändringar i form av emigration, industrialisering och ny teknologi. Många gånger verkade det att arbetet kommer att försvinna, men det hände inte. Det beror på ekonomins utveckling som varken är enkel eller rätlinjig. *"Ekonomin ruskar på sig, skakar av sig det gamla skinnet men tar tid på sig innan den ömsat sig in i ett"* (Wetterberg, 1999) uttrycker han vidare. Hans åsikt är att vi kommer att uppleva en ny förändring som leder till en ny form av full sysselsättning igen, som är svår att förutse. Det kan handla exempelvis om att vi byter en del av lönen mot kortare arbetstid. Medborgarlöneinförandet skulle däremot kunna hämma återväxten, genom att stilla sökandet efter det nya. Det finns många andra faror i fall vi introducerar medborgarlön. Det kan exempelvis handla om kvinnans väg tillbaka till spisen. När bara en i familjen behöver arbeta kan spelet mellan kvinna och man vändas till nackdel för kvinnan. En annan fara kan dyka upp om medborgarlön bedöms med socialbidragens mått. Då kommer förmodligen liknande frågor att dyka upp: *"Varför ska jag som jobbar betala för någon som inte gör det? Om jag inte vill betala, dåtar jag själv ut en medborgarlön och jobbar svart istället."* Medborgarlönen kommer även att påverka förhandlingar med arbetsgivarna. Den ger den arbetande individen en helt annan styrka. Man kan alltid tacka nej om jobbet känns olämpligt (Wetterberg, 1999).

Förespråkarna för medborgarlön kallas av G. Wetterberg för utopister som glömmer att varje samhälle vilar på ett antal beteenden som möjliggör dess överlevnad och utveckling. Det svenska samhället försöker främja individens aktiva deltagande i arbetslivet på goda villkor. Samhällets normer går inte längre än så. G. Wetterberg skriver även om försäkringarnas roll i samhället som de viktigaste inslagen i välfärdens generella skyddsnet. Försäkringarna är inte uppbyggda för att kompensera den drabbade medborgare hans förlust, de är konstruerade på det viset som uppmuntrar till arbete. *"Kruket är att alla mänskliga öden inte håller sig inom det generellt förutsebara. Därför räcker de generella socialförsäkringarna inte till för att möta alla problem. Vore de konstruerade för att göra detta skulle de bli orimligt dyra och även hamna i konflikt med uppgiften att uppmuntra till arbete. "Det är bland annat därför som alla förslagen om medborgarlön eller någon annan sorts garanterad - arbetsfri - minimiinkomst alltid avvisades och kommer att avvisas. Å andra sidan är inget civiliserat samhälle berett att lämna dem som har det svårast utan någon som helst hjälp."*

G. Wetterberg anser att vi redan har en slags medborgarlön i form av socialbidrag. Det är den yttersta skyddsnet som garanterar varje medborgare ett drägligt uppehälle, men som även

förutsätter att vi står till arbetsmarknadens förfogande. Det är på det viset som dagens välfärdssystem borde fungera, anser författaren vidare (Dagens debattartikel, 990720). Kritikerna till villkorslös basinkomst hävdar att det föreligger ett kontraktsförhållande mellan individ och kollektiv, medborgare och stat, som bryts genom införandet av ett sådant system. Konsekvensen blir att arbetsamma, skattebetalande medborgare exploateras. Detta är ett så kallat parasitargument mot en villkorslös basinkomst. Om man vänder på parasitargumentet kan man hävda att det är de privilegierade arbetsägarna som parasiterar på dem som inte har ett arbete. Ett sådant system förhindrar alltså exploatering av de svagast ställda i samhället, det vill säga möjligheten att dra fördel av asymmetriska bytesrelationer (Kildal (red), 2000).

Myntets andra sida är förstås frågan om hur man avskräcker från ett osolidariskt utnyttjande av välfärdsförmåner. I ett selektivt system betalar de medborgare som saknar inkomst inte skatt, de bidrar alltså inte ekonomiskt. I ett universellt system däremot arbetar faktiskt den stora majoriteten mottagare och betalar skatt. De grundinkomstmottagare som inte jobbar, kan av majoriteten betraktas som individer som uppbär förmåner utan att bidra med någonting alls. De kommer att betraktas som sanna "fripassagerare". Det kan ge upphov till en reaktion, inte bara mot grundinkomsttanke som sådan, utan mot hela föreställningen om universell välfärdspolitik (Kildal (red), 2000).

3.5 Tankar kring medborgarlön

"Det ska räcka med att man är medborgare för att man ska ha rätt till en inkomst" (Ekstrand, 1995, s 86 En grundinkomst kan även ses som en "primär nytthet" som var och en är berättigad till i ett rättvist samhälle. Nobelpristagaren Amartya Sen hävdar att en basinkomst skulle kunna definieras som en "baskapacitet" som medborgaren i en modern demokrati behöver för att kunna fungera väl. Det finns dock två paradoxer som man skall ta hänsyn till när det gäller diskussionen om medborgarinkomst. För det första måste man ställa sig frågan: om grundinkomsten har sådana fördelar, varför har då inte den införts tidigare i de nordiska länderna, som har det mest universella och generösa socialförsäkringssystemet och grundtrygghetssystemet. För det andra: om en grundinkomst skulle utbetalas till samtliga medborgare utan några som helst restriktioner, varför uteblir då en stark opinion för det, i de nordiska välfärdsländerna? Som universell politik borde grundinkomsten ha haft ett starkt stöd i de universella välfärdsstaterna av nordisk typ, men så är inte verkligheten. Istället existerar basinkomst knappast som politisk fråga. För att ta reda på varför måste man förstå dessa välfärdsstaters moraliska och politiska logik (Kildal (red), 2000).

Sverige är det land som i olika studier visat sig vara den mest expansiva välfärdsstaten. Det som ur ett internationellt perspektiv karakteriserar Sverige och andra skandinaviska (samt några andra nordeuropeiska) välfärdsstater är att de flesta åtgärder är universella, inte selektiva. Många forskare har vidhållit att ingen sann omfördelning äger rum mellan inkomstgrupperna i universella välfärdsstater eftersom förmåner och tjänster i grova drag fördelas lika till alla och skattesystemet på det hela taget är proportionellt. En del ekonomer menar rentav att ett universellt välfärdssystem mest blir en kostsam byråkratisk rundgång med mycket små omfördelningseffekter. Detta visar sig vara felaktigt enligt en modell som har starkt stöd i empirisk data om hur skilda välfärdsstater omfördelar inkomster. Faktum är att länder som beskattar sina invånare ”lika mycket” och ger alla ”lika mycket”, det vill säga de universella systemen, effektivt omfördelar ekonomiska resurser, medan de som strävar efter att beskatta de rika för att ge till de fattiga åstadkommer mycket mindre omfördelning. Orsaken till denna omfördelningens paradox är att skatter brukar vara relativa, till exempel en viss procent av inkomsten medan förmåner och tjänster vanligtvis är nominella. Graden av omfördelning beror alltså inte enbart på om pengarna riktas rätt, utan även på hur stora summor som överförs. Med andra ord: om man främst beskattar de rika och ger till de fattiga kommer de rika inte att acceptera höga skatter (Kildal (red), 2000).

Poängen med en universell välfärdspolitik är ju faktiskt att inte skilja medborgarna åt, att inte separera ”behövande” och ”fattiga” från andra medborgare och särbehandla dem.

Socialpolitiken bör istället grunda sig på en moralisk förpliktelse att förse alla medborgare med en så kallad baskapacitet. I ett universellt system – där staten förser alla medborgare med en baskapacitet – är den moraliska logiken en helt annan. Eftersom den universella välfärdspolitikens omfattar alla människor antar debatten en helt annan karaktär:

socialpolitiken betraktas här som något som angår hela samfundet och frågan blir vad som från en generell ståndpunkt är ett rättvist sätt att organisera socialpolitiken. Ingen diskussion av ovannämnd typ – rörande hur och var man ska dra de två gränserna för ”de andra” – behöver någonsin äga rum av det enkla skälet att inga sådana gränser behöver sättas.

Välfärdspolitikens förvandlas därför inte till en fråga om vad man bör göra för ”de fattiga” och ”missanpassade”, utan snarare till en fråga om vad som utgör allmän rättvisa i relationen mellan medborgare och stat. Frågan byter då fokus från ”hur ska vi lösa *deras* problem?” till ”hur ska vi lösa *våra gemensamma* problem med socialförsäkringar?” (Kildal (red), 2000)

Det finns skäl både för och emot grundinkomst utifrån ett rättviseperspektiv. Man kan utgå ifrån att en stor majoritet skulle hålla med om att en grundinkomst kan definieras som en ”baskapacitet”. Det är i själva verket svårt att föreställa sig en social åtgärd som är mera universell än en villkorlös grundinkomst. Däremot är det inte säkert att de flesta medborgare skulle vara överens om att alla har rätt till en grundinkomst med tanke på de resurser som krävs för andra angelägna sociala problem. Det kan nämligen ses som orättvist och orimligt att ge människor lön fast de inte arbetar när de nödvändiga behoven inom många av välfärdsstatens områden som exempelvis åldringsvård – på grund av personalbrist inte täcks. Om grundinkomsten skulle fungera som en slags baskapacitet skulle den så kallade grundnivån inte kunna ligga mycket under en låg lön och därmed skulle det bli svårt att anställa folk till sådana jobb. Detta kan leda till att grundinkomsten pressas ytterligare, vilket kan tvinga dem som bara lever på grundinkomsten att ta tillfälliga jobb på den svarta marknaden, vilket i sin tur kan minska majoritetens tilltro till grundinkomsten. Resultatet kan bli att denna onda cirkel kan förstöra den villkorliga solidaritet som den universella välfärdsstaten bygger på (Kildal (red), 2000).

Ett sådant renodlat universellt välfärdsprogram – som lika stora pensioner och barnbidrag – är både enklare och billigare att verkställa jämfört med dagens variant som kännetecknas av ett selektivt program. En selektiv politik bidrar nästan uteslutande till en stigmatisering, eftersom staten måste först bedöma om individen tillhör den behövande gruppen eller inte, och i så fall hur mycket den behöver. Problemet är att detta är mycket svårt utan att bryta mot principen att staten, som Ronald Dworkin formulerat det, ska behandla alla medborgare med ”samma omtanke och respekt”. Redan urskiljandet av de behövande stämplar dem nästan alltid som socialt underlägsna, som ”de andra” med annorlunda sociala egenskaper och behov, och det leder ofta till stigmatisering. Den sortens socialpolitik är oförenlig med bibehållandet av mottagarens självrespekt. Resultatet blir ett ”demokratins svarta hål” där medborgare kan möta en komplicerad administration och regelsystem, där ingen kan hållas ansvarig. Kort sagt leder den selektiva modellen som Robert Goodin fastslagit till ”oundvikliga”, ”överstigliga” och ”olösliga” problem ifråga om den godtyckliga behandling som medborgare får när de söker hjälp. Det selektiva programmet leder till två följder, nämligen byråkraternas maktutnyttjande och klientens bluffande, två sidor av samma mynt. Om den sökande i ett selektivt system är rationell hävdar hon eller han att situationen är värre än vad den egentligen är, och beskriver möjligheterna att lösa problem på egen hand som små eller ickeexisterande. Administratören i ett sådant system har ofta direktiv uppifrån att vara misstänksam mot

klienternas krav. Detta uppmuntrar det så kallade ”kontrollspelet” som inte är till gagn för någon part, eftersom det saknar stabil jämvikt och därmed lösning (Kildal (red), 2000).

Rothstein (Kildal (red), 2000) hävdar att den universella välfärdsstaten vilar på vad man skulle kunna kalla för den ”villkorliga solidaritetens” grund vilket här har specificerats som teorin om villkorlig samtycke. Hans argument mot grundinkomst i Skandinavien är att en sådan åtgärd skulle kollidera med två av de tre villkoren i teorin ”villkorligt samtycke”. Vidare finns det risker att en sådan åtgärd skulle sätta igång en ond cirkel där inte bara grundinkomstens legitimitet ifrågasätts, utan också hos det universella välfärdssamhället som sådant (Kildal (red), 2000).

Medborgarinkomstkritikern Anthony B. Atkinson (Kildal (red), 2000) har en okonventionell syn på medborgarinkomst. Den ses ofta som ett alternativ till socialförsäkring – någonting som kan ersätta Beveridges princip om social trygghet. Han håller inte med denna vanliga syn, och anser däremot att syftet med medborgarinkomst borde snarare vara att minska beroendet av behovsprövade bidrag. Medborgarinkomst borde alltså komplettera och inte ersätta ett förbättrat socialförsäkringssystem. Detta för att kunna minska antalet människor som är beroende av socialhjälp samt hjälpa lågavlönade utan att behöva bruka ett inkomstkompletterande system. Dessutom skulle den kunna vara ett komplement till en minimilön. Vidare tror han inte att medborgarinkomstidén kommer att få något politiskt stöd så länge som den är oberoende av arbetsmarknaden eller andra aktiviteter.

Ett återkommande huvudtema i välfärdsstatsdebatten är förhållandet mellan medborgarnas rättigheter och plikter. Enligt Giddens (1998, s 65) är huvudbudskapet ”no rights without responsibilities” (Kildal (red), 2000).

Christensen (Ekstrand, 1995), verksam vid universitetet i Aalborg, pläderar också för medborgarlön. Han hävdar att medborgarlöneidén knyter samman de olika samhällsområden: arbetsmarknads-, social-, industri-, miljö- och familjepolitik till en helhetstänkande som i dag saknas i den danska politiken. Han vill koppla ihop medborgarlönen med en garanti för möjligheten till en viss mängd lönearbete och även med rätten till utbildning under den yrkesverksamma perioden. Genom detta vill han förhindra att medborgarlönen vidgar glappet mellan de som är sysselsatta och de han kallar för bidragsklienter. Vidare anser han att medborgarlönen skall kopplas samman med en viss sort arbetsprestation i form av en social- och miljömässig värnplikt.

Detta skall individanpassas i så stor utsträckning som möjligt vad gäller innehåll. Införandet av medborgarlön kan resultera i en förskjutning av försörjningsplikten från individuell till kollektiv (Ekstrand, 1995).

Ekstrand väljer att se på medborgarlön utifrån vad vi egentligen väljer att göra med våra liv, och ser en stark koppling till livskvalité, jämfört med förut då han var mer fokuserad på själva arbetslöshetsproblematiken. Han anser inte att medborgarlönetanken är så revolutionärt och omvälvande i sig, ”man kan införa det imorgon”, han tycker däremot att det kan vara en revolution på sikt (Intervju med Ekstrand, 16-05-2001). För att slippa problemfokusering när det gäller arbetslösheten borde man ha infört medborgarlön när det var högkonjunktur och full sysselsättning, någon gång under efterkrigstiden. Syftet är att det skall göras som en samhällsvision och på så sätt kommer man ifrån folkstigmatiseringen. G. A. Karlsson varnade redan på 1950- och 1960- talet att den höga uppnådda fulla sysselsättningen inte kommer att bestå. Istället utgick man ifrån att industrisamhället skulle bestå för evigt. Det ligger fortfarande mycket skuld i synen av att göra ingenting (Intervju med Ekstrand, 16-05-2001).

Vidare hänvisar Ekstrand till ett samtal med en handläggare på försäkringskassan som själv är positiv gentemot medborgarlöneidén och som konstaterade att förr var det personal inom vården och människoorienterade yrken som främst drabbades av utbrändhet, medan listan toppas numera av yngre personer, ofta från IT - branschen. Ekstrand anser nämligen att samhället är moget idag för att testa medborgarlöneidén samtidigt som vi har sinat alla tidigare recept utan att se något önskat resultat. Man märker tydligt att dagens arbetsmarknadspolitik inte fungerar i praktiken. Samtidigt behövs det fler visionärer i den offentliga debatten (Intervju med Ekstrand, 16-05-2001).

Det faktum att långtidssjukskrivningarna har ökat oerhört den senaste tiden är nämligen ett symptom på någonting som är fel. Enligt Ekstrand är detta ett tecken på tomhet eller meningslöshet som ligger i botten, en kulturell fattigdom som tyvärr kännetecknar många personers liv. Faran med detta är att fältet kan bli fritt för karismatiska aktörer i samhället, som exempelvis Haider i Österrike. Denna moderna tomhet bidrar nämligen till att historien upprepar sig i den bemärkelsen att de som underkastar sig får mening i tillvaron. I motsats till detta framställs medborgarlönetanken som individens bemyndigande. Men gamla tankefångelse ställer sig i vägen. I likhet med Ekstrand konstaterar Söderström (Intervju 08-05-2001) att sjukfrånvaron har ökat lavinartat de senaste åren.

Söderström menar dock att förklaringen ligger i systemets konstruktion, nämligen att Sverige har generösa lagar. Ekstrand menar bestämt att så är inte fallet längre, nämligen att ”människor utnyttjar systemet, man har gjort verklighet av en myt”. Det är inte förmånligt att sjukskriva sig längre, och trots att man har infört karensdagar och olika restriktioner är tillståndet i riket av explosionsartat karaktär. Människor väljer alltså att förlora rent ekonomiskt istället för att dagligen utsättas för något meningslöst (Intervju med Ekstrand, 16-05-2001).

Folks inställning gentemot medborgarlön har varierat en hel del. I början på 1994 var folket mer skeptiska och avståndstagande gentemot denna idé. Under de närmaste åren har han dock stött på en mycket mer positiv grundhållning. De tidiga invändningarna har dock aldrig varit av ekonomisk karaktär, det som folket ifrågasatt mest var nämligen det faktum att man inte kunde få några rättigheter utan några skyldigheter. Dagens funderingar berör frågor av det slaget som när det skall göras, vem som skall driva det, hur det skall kunna genomföras och var någonstans det skall börja. Den senaste tiden har Ekstrand helt och hållet släppt tanken på en motprestation, det intressanta blir istället att överlåta det åt individen att få sin medborgarlön och iaktta sedan vad som händer. Den första effekten kommer förmodligen att vara att folk kommer att gå ner i arbetstid, och på så sätt lämna utrymme till att fler av dagens arbetslösa kommer in på arbetsmarknaden. I likhet med vatten och pengar är tid en bristvara på jorden, och alltfler inser dess rätta värde (Intervju med Ekstrand, 16-05-2001).

Beveridge (Kildal (red), 2000) tog för givet att en mans inkomst skulle täcka behoven hos åtminstone två vuxna och ett barn, en omöjlighet idag. Vidare ansåg han att en medborgarinkomst inte borde ersätta socialförsäkring, framför allt om man tar hänsyn till socialpolitiken i ett europeiskt sammanhang. Enligt honom är det alltså ett misstag att införa medborgarinkomst som ett alternativ till socialförsäkring. Däremot bör socialförsäkringen reformeras genom att bland annat utbetala arbetslöshetsförsäkringen under obegränsad tid. Hans förslag är en dubbelstrategi för en moderniserad socialförsäkring kombinerad med en medborgarinkomst. Beveridge ställer sig frågan varför man inte hittills har infört en medborgarinkomst, trots att man hittat förespråkare inom alla politiska partier. Hans slutsats är då att medborgarinkomstens förespråkare borde gå med på att kompromissa, inte vad gäller principen om att det inte skall förekomma behovsprövning eller principen om oberoende, utan beträffande den villkorlösa utbetalningen. Han föreslår därför att utbetalningen av en basinkomst skulle vara betingad av deltagande, inte bara på arbetsmarknaden.

Medan kvalifikationsvillkoren skulle inkludera personer med anställning eller egna företagare, personer med arbetsfrånvaro på grund av sjukdom eller skada, arbetsoförmögna på grund av funktionshinder och arbetslösa men arbetsföra, skulle de också inkludera personer som genomgår godkänd utbildning, som vårdar unga, gamla eller handikappade, eller som utför godkända former av frivilligt arbete etc. Villkoren inkluderar både betalning och arbete; det är en vidare definition av social medverkan. Den skulle naturligtvis även omfatta de som nått den lägsta pensionsåldern. Den behovsprövningslinje som den nuvarande regeringen följer kan inte erbjuda ett effektivt sätt att reformera välfärdsstaten, eftersom den har visat sig vara ganska ineffektiv (Kildal (red), 2000).

Enligt Ehrenberg (1988) är risken med medborgarlönen minimal. Teoretiskt sätt kan alla få för sig att stanna hemma och leva på medborgarlön samtidigt. Att produktionen skulle avstanna och inga varor skulle finnas att köpa för pengarna. Författaren tror dock inte att en sådan risk är realistisk. Människan kommer fortfarande vilja bidra till den gemensamma välfärden genom egen insats samt även lockas av en högre inkomst. Vänsterpartiet är emot medborgarlön eftersom det anser att medborgarlön endast uppmuntrar kapitalismen. (Ekstrand, 1995).

Lars Söderström (Intervju 08-05-2001) gav ut 1972 ett betänkande om låginkomstproblemet där han redogjorde för låginkomstproblematiken samt för olika lösningar, därav medborgarlön.

”Jag har ju sagt att det är ett dyrt system, även om man lägger sig på en så låg nivå som socialbidraget, så kommer det ändå att dra lika stora utgifter som hela nuvarande socialförsäkringssystemet, det vill säga hela sjukvården och hela pensionssystemet och hela familjepolitiken.”

Ett sådant system löser som sagt inte riskfördelningen i samhället, anser han. De svagaste samhällsgrupperna kommer att drabbas värst, nämligen de som är ofta sjuka och därmed inte kan komplettera medborgarlön med arbetsinkomster, de arbetslösa, storfamiljehushållen och de äldre. Äldreomsorgstaxan skulle i så fall finansieras av den enskilde helt och hållet.

Han tror inte att man kommer att få de äldre att betala 200 000-400 000 kronor för en plats i äldreomsorgen. Däremot anser han att man kommer att bli tvungen att höja skatten, detta för att kunna finansiera sjukvården. Detta skulle medföra ett alldeles för dyrt system, avrundar han.

Aristoteles ställde sig följande fråga: *”Hur långt får regeringsmakten reglera människors dagliga liv, och på vilket sätt?”* (Ekstrand, 1996, s 31) För att individen skall kunna förverkliga sig själv måste han även ha tillgång till enskildhet och avskildhet. Människan tillhör inte samhället helt och hållet, hon är ingen statsegendom. Samhället är alltså inte målet, utan utgör medlet för individens frigörelse. En stark stat har tillit och tilltro till medborgarnas egna potential att själva utforma sina liv. Ett sådant samhälle är öppet för olika experiment vad gäller organisationsformerna. Medborgarlön borde underlätta både dessa sociala experiment samt människans bejakande av sig själv som en social varelse.

Jörn Loftager (Kildal (red), 2000) påstår att med utgångspunkt i medborgarinkomstens universella giltighet blir det intressant att överväga en möjlig samhällsekonomisk grund för en deliberativ demokrati. Den deliberativa demokratisynen innehåller i jämförelse med den ekonomiska demokratisynen, en föreställning om en politisk gemenskap. Enligt Habermas (Kildal (red), 2000) är välfärdsstaten en socialstat där medborgarrollen har byts ut mot klientrollen. Hotet mot individens självständighet och myndighet bottnar inte längre primärt i de kapitalistiska makt- och klassrelationer, utan i expert- och behandlingssamhället. Det privata har internaliserat byråkratiska lagar och regler, och det offentliga politiska livet genomsyrats av ekonomin och dess logik – systemens kolonisering av livssfärerna som det senare formulerades av Habermas. Marshall (Kildal (red), 2000) har en mer optimistisk tro på välfärdsstaten jämfört med Habermas som beskriver dess sönderfall. Medborgarinkomstens kanske främsta funktion är att den talar till medborgaren som medborgare. En sådan ovillkorlig inkomst som är stor nog att säkra en minimistandard skulle principiellt sett utgöra den ideala länken mellan en kapitalistisk marknadsekonomi och en deliberativ demokrati. Den kan naturligtvis inte garantera alla lika möjligheter till offentligt politiskt deltagande i praktiken (Kildal (red), 2000).

Marshall kommer i sina överväganden om medborgarskap och medborgerliga rättigheter in på medborgarinkomsten. Han utgår från att arbetsdugliga personer bara kan ta emot offentlig försörjning på villkor att de ställer sin arbetskraft till arbetsmarknadens förfogande. Det alla ska garanteras är medborgerlig rätt till existensminimum i form av offentlig transferering om det är så att man av en eller annan orsak inte kan försörja sig själv. Som främsta mål ser han att säkra allas lika demokratiska medborgarskap. De sociala rättigheterna ska främja ett mer lika utnyttjande också av civila och politiska rättigheter. Medborgarskapet vilar just på ett rättighetssystem, där civila, politiska och sociala rättigheter ömsesidigt betingar och förstärker

varandra. Det finns dock en allmänt utbredd kritik av medborgarinkomsten som går ut på att den snarare kommer att verka exkluderande än inkluderande, och det är mot den bakgrunden som utvecklingstendensen i de senaste årens välfärdspolitik i form av ”aktivering” och ”workfare” har gått stick i stäv med medborgarinkomstmodellen. Eftersom medborgarinkomst aldrig tidigare prövats i praktiken får värderingarna baseras dels på teoretiska resonemang, dels på erfarenheter av välfärdssystem som liknar medborgarinkomst. Medborgarinkomsten garanterar ett oberoende av marknaden, men gör det på ett marknadsanpassat sätt. Dessutom kan den som basinkomst underlätta för resurssvaga grupper att komma in på arbetsmarknaden, eftersom den till skillnad från selektiva och inkomstberoende bidrag inte skapar någon fattigdomsfälla. Det är även av vikt att medborgarinkomsten inte skapar asymmetriska maktrelationer mellan medborgare och politisk-administrativa myndigheter (Kildal (red), 2000).

Stuart White (Kildal (red), 2001) pratar om det växande intresse som förekommer idag för tanken om en villkorlös basinkomst (hädanefter kallad UBI, unconditional basic income) i ett antal utvecklade kapitalistiska länder. Införandet av UBI betraktas mer som ett framgångsrikt och initiativvänligt sätt att hindra fattigdom, än som ett sätt att avhjälpa ojämlikhet och motverka social exkludering som skapats av massarbetslösheten. Andra ser den som ett sätt att främja framväxten av ett friare, mer solidariskt samhälle. Philippe Van Parijs har försökt visa hur en liberal egalitär syn på rättvisa ger ett pekar på för införandet av en villkorlös basinkomst. Den gamla slogan ”av var och en efter förmåga, åt var och en efter behov” innefattar denna egalitära ömsesidighetsuppfattning (Kildal (red), 2000).

Innan man kan diskutera utformandet av ett sådant samhälle måste man känna till vad som är utmärkande för människan och människosläktet. Aristoteles (Ekstrand, 1996) tyckte att det borde vara statens skyldighet att varje medborgare äger en grundtrygghet. Ekstrand väljer att se grundtrygghetens förverkligande i form av medborgarlön. Eftersom människan utvecklas och förverkligas via sociala relationer bör därmed frivilligheten i sociala relationer ökas genom att bland annat införa medborgarlön. Resultatet kan annars bli det motsatta, nämligen att många arbetsplatser karaktäriseras av en konfliktfylld miljö samt brist på kommunikation. De nuvarande förvärvsmönster som utgår ifrån att den ene utnyttjar och utsuger den andre bör ersättas av andra former som inte har denna utgångspunkt. En sådan samhällskonstruktion som kännetecknas av att den ena skaffar sig ett bra liv på den andres bekostnad bygger på en felaktig grund (Ekstrand, 1996).

Medborgarlönen är nödvändig men inte tillräcklig i motståndet mot det tvåtredjedelssamhälle. I dagsläget behövs det mer långtgående förändringar, ett omtänkande i riktning mot en annan samhällskonstruktion än den nuvarande och söndervittrande. Medborgarlön måste kopplas mer offensivt till föreställningen om det goda livet. Ett liv där individen inte klarar sig utan andra för sitt vardagliga välbefinnande, vilket ej utesluter en egen sfär bortom samhället och de sociala relationerna (Ekstrand, 1996).

3.6 Möjligheter och hinder på väg mot medborgarlöneinförandet

För att kunna införa medborgarlön är det framför allt två hinder som måste rivas ned i Sverige. För det första handlar det om gamla, internaliserade och införlivade värderingar som påminner oss om att vi måste arbeta, göra rätt för sig - som finns inpräntade i vår ryggmärg, samt skämmas om man ligger samhället till last. För det andra, måste den socialdemokratiska arbetarrörelsen, inklusive fackföreningsrörelsen, våga bryta två tredjedelssamhällstrenden. Det blir ingen enkel omvärderingsprocess. De senaste åren har man öppet kallat de människor som mer eller mindre permanent lever på bidrag för bidragsmissbrukare, med en medvetet nedlåtande ton i samhällsdebatten. Ett sätt att komma åt dessa individer har varit att kraftigt sänka arbetslöshetsunderstödet och sjukersättningen till 75 %, 1995 (Ekstrand, 1995).

När det gäller hindren mot medborgarlön handlar det om politisk vilja och inte om ekonomi, samt om en insikt som varnar att vi inte kan fortsätta på det sätt vi gör längre. De som argumenterar emot medborgarlön ställer bland annat frågan: *"ska allt färre försörja allt fler?"* (Ekstrand, 1996, s 22) Faktum är att situationen ser ut på det här sättet redan idag i och med att ca 3,5 miljoner människor försörjer övriga 5 miljoner.

När det gäller att se svårigheter och problem, då verkar vi människor vara mest innovativa. Medborgarlönetanken hotar det vi idag fattar som givet och självklart. Utan den socialdemokratiska arbetarrörelsens stöd blir det omöjligt att införa medborgarlön eftersom ingen annan social rörelse är tillräckligt stark för att våga göra detta utan att omedelbart marginaliseras. Medborgarlönefrågan tangerar existentiella frågor som är kopplade till meningen och målet med människans liv (Ekstrand, 1996).

Både för Sveriges del och för övriga Europa spelar tillväxten en central roll eftersom endast en stabil tillväxt anses garantera sysselsättningen.

Därför prioriterar man privata investeringar för att underlätta för tillväxten. Målet blir alltså att anpassa människorna till tillväxtapparaten och dess orubbliga krav, genom bland annat omskolning, bättre arbetsförmedling och ett höjt självförtroende. I den socialdemokratiska tillväxtplanen betraktas människorna som objekt, eftersom i likhet med några schackpjäser flyttas de runt på det europeiska brädet utifrån en övergripande plan som de inte fått ta ställning till. Socialdemokratiens mål under nästan hela 1990-talet vad gällde de offentliga utgifterna var att dessa skulle inriktas mer på sysselsättning och mindre på transfereringar. Det intressanta är vad som kommer att hända efter industrialismen. Dagens kapitalrationaliseringar leder till att företagen kan producera mer med färre anställda, vilket inte kommer att resultera i fler rekryteringar (Ekstrand, 1995).

Den socialdemokratiska regeringen gick till val 1994 med den arbetslinje som de troget fortsätter att försvara. Därför måste man satsa på en "uthållig tillväxt" i den bemärkelsen att fler företag och företagare skall gynnas. Hindret mot ett införande av medborgarlön anser Ekstrand vara främst av ett psykologiskt karaktär. Det är nu dags att överge det sysselsättningsfixerade samhälle som vi idag lever i. Synen på arbetet som centralt i en människas liv ligger oförändrad och därmed anser de att människan är i första hand en arbetande varelse. Huvudsaken blir då att man har ett arbete och gör rätt för sig, oavsett om det är kvalificerat eller icke kvalificerat arbete. Alla som beslutar sig för att inte följa denna arbetslinje blir då bestraffade. Diskussionen kring medborgarlön kopplas ihop med en fundering om vad det möjliga goda livet kan tänkas innebära. Denna idé är gammal och går tillbaka till Aristoteles. Kärnan består i att skapa vissa grundförutsättningar i samhället som möjliggör för den enskilde att utforma sitt liv efter eget gottfinnande och utan att bekymra sig över försörjningsbördor. Det väsentliga ligger i att inte leva för att i första hand arbeta. I dagens krissamhälle är det rätt läge att ställa stora och elementära frågor på nytt, som exempelvis arbetets roll (Ekstrand, 1996).

3.6.1 Medborgarlön ur ekonomiskt perspektiv

Vi har valt att presentera detta avsnitt för sig själv eftersom det finns delade uppfattningar när det gäller synen på medborgarlön utifrån ekonomisk synvinkel. Vissa forskare anser att ekonomi är ett hinder som omöjliggör införandet av medborgarlön i dagens samhälle, medan andra tycker att vi har de ekonomiska förutsättningarna som behövs för att detta skall kunna genomföras.

De ekonomiska förutsättningar för att införa medborgarlön finns idag, det som däremot saknas är en politisk vilja. Dock bör kostnaderna för medborgarlön vägas in i resonemanget. Miljöpartiet har i en riksdagsmotion föreslagit en annorlunda typ av skatteväxling som går ut på att arbetsgivaravgiften sänks samtidigt som energiskatterna höjs. Vissa medborgarlönekritiker hävdar att vi redan har ett medborgarlönesystem och syftade då på folk som idag lever på A-kassa, studiemedel eller socialbidrag. Detta stämmer till viss del, anser Ekstrand, men det handlar i så fall om att byta namn på kontona. Ännu viktigare är det att officiellt erkänna att man har en självklar rätt till försörjning trots att man inte är sysselsatt. Ekstrand konstaterar vidare att ett samhälleligt grundskydd saknas idag. Några frågor som han funderar kring är: *”Hur ska social fred kunna upprätthållas? Ska en uteslutningsmodell iscensättas, eller ska alla garanteras en dräglig försörjning?”* (Ekstrand, 1996, s 59)

Ekstrands resonemang går ut på att det är fullt möjligt att finansiera ett medborgarlönesystem om bara den politiska ambitionen och det politiska trycket från medborgarna finns. Invändningarna mot medborgarlön anser han mer ligga på andra plan än just ekonomiska och fabriceras av konservativa, trångsynta, egocentriska människor framför allt politiker, fackföreningsledare och offentliga byråkrater som utifrån egna intressen vill behålla dagens nuvarande system oförändrat (Ekstrand, 1995). Anhängarna har skilda uppfattningar om hur stor medborgarinkomst man bör eftersträva, men många hävdar att det långsiktiga målet bör ligga på en nivå som täcker grundläggande behov eller näst intill, det vi skulle kunna kalla för en ”substantiell” medborgarinkomst (Kildal (red), 2001).

Det finns en risk med att diskussionen om medborgarlön endast kan kretsa runt kostnadsfrågor eftersom det är lätt att ha översikt över dem. När man ekonomiskt argumenterar för medborgarlön bör man ta hänsyn till vilka kostnader som kan skippas och vilka ekonomiska och sociala vinster som kan tänkas uppkomma på ett samhällsekoniskt plan. Det är nämligen viktigt att skilja ut de problem som är direkt sammanlänkade med ett införande av medborgarlön från övriga samhällsproblem. Det är även av vikt att fundera över de möjliga alternativ som vi har till ett samhälle präglad av permanent hög arbetslöshet och fortlöpande utslagning (Ekstrand, 1995).

Inriktningen på att skapa en garanterad medborgarinkomst skulle vara första delen av en omfördelningsstrategi som kan rättfärdigas på moraliska, filosofiska, ekonomiska och politiska grunder. Huvudkritiken mot ett sådant system gäller alltså kostnaden som en generell

basinkomst skulle kunna medföra. Man kan hänvisa till prioriteringar samt synliggöra det faktum att staten redan förfogar över en större andel av nationalinkomsten. Det bör dock påpekas att medborgarlön skulle ersätta en rad existerande eller utlovade transfereringar, och inte bara bli en ny utgift. Dagens höga administrativa kostnader vad gäller skyddssystemet, där reglering och selektivitet är viktiga inslag, skulle reduceras. Den skulle även bidra till en fattigdoms- och arbetslöshetsminskning och uppmuntra de som befinner sig i riskzonen att arbeta och följaktligen öka statens skatteinkomster och utgiftsmedel. Man skulle kunna finansiera medborgarinkomsten genom samhällsliga kapitalfonder, bland annat via behållningen av privatiseringsprogram och via beskattning av övervinster hos företag som skördar monopolräntor på teknologiska framsteg. Det finns åtskilliga sätt, inklusive den så kallade Tobinskatten (beskattning av kapitaltransaktioner) och ekologiska skatter, att främja en medborgarinkomstutveckling. Tre centrala frågor dyker dock upp i sammanhanget: "Har samhället råd att förse sina medborgare med en basinkomst? Önskar vi göra det? Hur skulle vi kunna genomföra den?" Svarar man ja på de två första frågorna kan det inte bli svårt för att finna ett bra svar på den tredje (Kildal (red), 2000).

Utslagningen av människor kostar samhället i vård och omsorg samt repressiva insatser. Vi har redan idag en grupp som i princip kan sägas leva på någon form av medborgarlön, exempelvis studenter, arbetslösa, sjukskrivna, socialbidragstagare som är ersättningsberättigade. Därför kan man anta att kostnaderna inte kommer att stiga i princip genom att medborgarlön införs utan det handlar mest om att byta namn på kontona. När det gäller utvecklingen i framtidens samhälle förutspår Ekstrand att man smyger in medborgarlönen bakvägen i form av en grundtrygghet, som flera politiker faktiskt haft i åtanke utan att kalla det för medborgarlön och utan att föra ut det till en offentlig diskussion. Ett problem kan i så fall vara om man skall kunna ha både heltidsanställning med fulltidslön och medborgarlön samtidigt. Om man skulle införa någon form av graderad medborgarlön, detta för att hindra innehav av både fulltidslön och medborgarlön samtidigt, kan man tvingas att återinföra ett påfrestande kontrollsystem. Gradering av medborgarlön kan leda till att allt fler deltidsarbetar och att medborgarlönen blir skillnaden mellan deltids- och heltidslön. Detta skulle säkerligen bidra till att allt fler människor börjar deltidsarbeta när de vet att de inte förlorar ekonomiskt på det. Finansieringen är möjlig genom att ta bort i stort sett alla arbetsmarknadsinsatser och genom avvecklandet av de förnedrande socialbyråerna samt genom en ökad beskattning av företagens fasta kapital, maskinerna. Det påstås idag att det sistnämnda är omöjligt att införa eftersom alla företag skulle flytta utomlands då, men det är ett hot som vi idag redan lever

med. Många företag flyttar dock utomlands eftersom de är omätliga, liksom marknaden som aldrig får nog (Ekstrand, 1995).

Dagens system går ut på att behålla människor under kontroll och övervakning. Orsaken ligger nämligen djupt rotad i makt och kontrollperspektivet. Han betonar vikten av ett samhälle där allt sker på frivillig grund, där medborgarna både tillgodoser sina egna individuella intressen, engagerar sig i det sociala nätverket och arbetsliv samt drar sig tillbaka från arbetsmarknaden när de känner för det (Intervju med Ekstrand, 16-05-2001).

Den ekonomiska tillväxten innebär inte automatiskt ett gott samhälle för alla, annars hade man lyckats att genomföra det under efterkrigstiden. Enligt OECD är den största rädslan i världen fruktan att bli arbetslös, större än rädslan för svält och förtryck, framför allt när det gäller västvärlden och med tanke på att arbetslösheten i OECD länderna nästan trefaldigats på 20 år. Vi lever i en verklighet där nedskärningar har blivit normaltillståndet. Det finns de som hävdar att en ny struktur håller på att växa fram i det postindustriella Sverige, som karaktäriseras av allt färre medarbetare och där de som skall försörjas blir allt fler (Ekstrand, 1996).

3.6.2 Fackföreningarnas inställning gentemot medborgarlön

Ekstrand hävdar att den kortsiktiga socialdemokratiska fackföreningspolicyn som endast fokuserar på löneförhöjningar och olika materiella ersättningar bidrar till människans fortsatta förslavande. Ernst Bloch (Ekstrand, 1996) protesterar mot ett tämjande och förminskande av individen, med tanke på att människan är född fri och bör förvalta denna frihet. Frihet är varken att foga sig, anpassa sig eller att underordna sig. Med viljan kan människan göra sig fri från lönearbetarslaveriet. Blochs vision var ett fritt samhälle där gemenskap och individualism förenas på ett harmoniskt sätt. Ett sådant samhälle skulle inte grunda sig på utsugning och beroende, samt kännetecknas av andra mellanmänskliga relationer än dagens (Ekstrand, 1996).

Enligt Ekstrand kommer LO att motsätta sig förslaget vad gäller införandet av medborgarlön, så länge denna ersättning inte är direkt relaterad till arbetsmarknadens krav, eftersom det ligger i den fackliga ledningens intresse att arbetssamhället består, inte minst vad gäller ombudsmännens egna intressen. Människan är först och främst en arbetskraft vars pris ska diskuteras och förhandlas om. Facket angriper alltså inte kapitalismens fundament: det privata ägandet av människors tid för att producera ett mervärde åt kapitalägarna.

Den traditionella fackliga rörelsen i Europa har kommit till en återvändsgränd då den försvarar arbetet som det centrala samt att den följer den fulla sysselsättningens ideologi. Genom en utökad automation får vi alltså mer tid att satsa på en allsidig och djupare individuell utveckling. Ekstrand drar paralleller till Auschwitz modellen vad gäller överflödiga människor som enbart ligger samhället till last och som därför måste kategoriseras och skyfflas undan och ytterst elimineras. Det kan antingen gälla judar, zigenare eller rent av arbetslösa – ingen går säker i dagens samhälle, påpekar han (Ekstrand, 1995).

4. FAKTA OM PARTIERNA

4.1 De största partiernas syn på medborgarlön

”De politiska partierna i Sverige har inte – med undantag för Miljöpartiet – varit intresserade av grundinkomstidén.” (J. O. Andersson, 2/1998)

Det socialdemokratiska partiet tillhör de främsta försvararna av nuvarande system som bygger på arbetslinjen d v s full sysselsättningspolitik och inkomstrelaterade socialförsäkringar. Intresset för medborgarlön i partiet är negligerbart. Av mer än 100 motioner under rubriken ”Generell välfärd” fanns bara en som framförde tanken om ”sociallön” skriven av förslagsställaren Åke Andersson, 1997. Andersson fick inte ens stöd av sin egen arbetskommun. Huvuddokumentet från partiets kongress 1997 berör inte alls idén om ”grundinkomst” .

Inom högerpartiet, Moderaterna, har man skrivit (1997/1998) ett omfattande dokument som heter "Land för hoppfulla". I det framhålls att Sverige kan välja mellan tre skilda möjligheter. Antingen ska vi ha kvar det gamla systemet, vilket innebär att skattebördan blir för tung och att de offentliga systemen efterhand skärs ner, eller ska vi införa en "slags medborgarlön", ett mycket lågt grundskydd, utöver vilket allt är "en privatsak". Politiken skulle kretsa kring krav på förbättringar. Den tredje möjligheten är att bygga upp ett system med "generella individuella" bidrag, i vilket motsvarigheten mellan inbetalningar och ersättningar är så stor som möjligt, kompletterat med strikta behovsprövade stöd för dem som är i ett nödläge utan egen förskyllan.

Folkpartiet och Centerpartiet betonar vikten av en generell grundtrygghet, men vill inte ta bort behovsprövningen. Vänsterpartiet var inte intresserat av medborgarlöneidén. Den avvisades på grund av att den ansågs som en slags resignation inför arbetslösheten.

Miljöpartiet är det enda parti som aktivt driver medborgarlönefrågan. I likhet med mittenpartierna har man betonad behovet av grundskydd, men accepterat behovsprövning. Man lyckades dock inte acceptera idén i sina program. (J. O. Andersson, 2/1998)

Medborgarlöneidén har florerat i mycket liten utsträckning i den svenska debatten. Centerpartiet har förespråkat en grundtrygghet för alla medborgare – en tanke som berör medborgarlön, enligt Ekstrand, men vars främsta syfte var att åstadkomma offentliga besparingar. KDS har också tangerat tankegången. Medborgarlön har däremot aldrig spelat någon central roll på den politiska arenan. Den fulla sysselsättningen kan därmed anses vara helig, enligt kultursociologen Johan Asplund ett hinder mot nytänkande och andra alternativa vägar (Ekstrand, 1995).

Författaren ställer sig kritisk till nygällande lojalitet och tro på socialdemokratin eftersom utrymme för andra alternativ inte tillåts existera. Socialdemokratin fungerar som samhällets trygghetssymbol i ett kapitalistiskt föränderligt samhälle där ingenting består, detta trots att socialdemokratin inte längre utgör den motståndsrörelse den en gång i tiden var. Hans slutsats blir därför att det är näst intill omöjligt att genomföra ett medborgarlönesystem utan socialdemokratins stöd. Även andra typer av fackföreningar än de vi har idag behövs, fackföreningar som vågar genomföra de stora greppen samt ser det alternativa tänkandet (Ekstrand, 1996).

4.2 Miljöpartiets proposition

Medborgarlön kan utformas på många olika sätt. I utredningen om medborgarlön som föreslås till kongressen finns tre övergripande konstruktioner av medborgarlön. Ena modellen är oberoende av inkomst och två modeller är inkomstberoende.

1. Generellt bidrag till alla

Medborgarlönen betalas ut till alla som är skrivna i landet. Ingen kontroll av vare sig inkomst eller förmögenhet görs. Fördelen är att den enskilde inte behöver utsättas för kontroller och inte behöver vara orolig att bidraget uteblir. Nackdelen består i att modellen ökar hushållens konsumtionsutrymme. Den kostar väldigt mycket med tanke på konsekvenserna både vad gäller miljö och finanspolitik. Även när bidraget beskattas kommer det att bli svårt att finansiera en sådan reform. PS föreslår därför att denna modell avfärdas.

2. Bidrag upp till grundnivå

"Denna modell innebär att den som har en inkomst som ligger under grundnivån, får kvittera ut skillnaden mellan inkomsten och grundnivån som ett bidrag från samhället."

Denna modell fungerar redan idag i form av socialbidrag, fast med kontroll av förmögenheten och med plikt att stå till arbetsmarknadens förfogande.

Fördelen med en sådan modell ligger i att det civila samhället kan stärkas och så småningom tar över en del funktioner från det offentliga samhället.

Nackdelen är att svartjobben eventuellt kommer att öka i antal. Detta kan i sin tur leda till negativa följder för medborgarna i den bemärkelsen att individens uppgifter kommer att kontrolleras noggrant, vilket bidrar till att inkomstkontrollen kan upplevas som integritetskränkande.

Även om en del funktioner inom det offentliga samhället kommer att försvinna kommer dessa att efterhand övertas av det civila samhället. PS vill avfärda denna modell.

3. Modifierat bidrag upp till grundnivå

"Medborgarlön trappas av med stigande inkomster."

Den kommer att konstrueras så att den 100 procentliga marginaleffekten försvinner. Modellen kan genomföras med aktuell skattesystem eller med beskattad medborgarlön i nytt skattesystem. Partiet vill införa modellen utan någon skattesystemförändring.

"Partistyrelsen föreslår att kongressen skall besluta

- 1. att mp ska arbeta för att medborgarlön införs i Sverige,*
- 2. att denna medborgarlön ska vara inkomstberoende och trappas av med stigande inkomster,*
- 3. att beloppet ska täcka även boendet,*
- 4. att barnbeloppet ska beräknas utifrån barnets egna inkomster,*
- 5. att barn ska få ett lägre belopp än vuxna,*
- 6. att överlåta till PS och RG att utforma medborgarlön enligt ovanstående att-satser och i övrigt i enlighet med utredningens intentioner,*
- 7. att uppmana riksdagsgruppen att lägga en motion om att riksdagen ska tillsätta en utredning om medborgarlön."*

Enligt tidigare kongressbeslut borde medborgarlönen vara tillräckligt stor att den går att leva på, utbetalas utan krav på motprestation eller kontroll av förmögenheten. Den ska utbetalas till alla som är skrivna i landet. Den ska ersätta i stort alla bidrag under en individs livscykel, allt från barnbidrag till pensionssystemet.

5. INTERVJUER

5.1 Presentation av informanterna

Lennart Karlsson – Socialdemokratpolitiker sedan tretio år tillbaka. Som pensionär, har L. Karlsson ingen anställning och inga politiska uppdrag längre. Ansvarar för arbetarkommunens trycksaker som tidningar och broschyrer. Kom in i partiet under 1960-talet genom fackföreningarna. Det var det vanliga sättet för de flesta att komma in i partiet på den tiden. Intresset för partiet växte från barndomen. Hans far var ordförande i lantarbetar- fackföreningen. L. Karlsson har alltid varit socialdemokrat och har aldrig tänkt på att byta parti.

Kristin Jönsson – representerar Moderaterna. Kristin Jönsson är heltidspolitiker och sitter i kommunfullmäktige. Arbetar som kommunstyrelseordförande sedan 1998. Förra perioden var hon heltidspolitiker som oppositionsråd. Perioden innan satt K. Jönsson som kommunalråd, på tekniska sidan. Hon har varit politiskt aktivt sedan hon var 14 år gammal, det vill säga i mer än 25 år. De sista åren är hon anställd på heltid, innan dess ställde hon upp som politiker på sin fritid. Kristin Jönsson har personal administrativ utbildningen i botten, P linjen och har tidigare arbetat med socialfrågor. Hon har alltid varit moderat och har inte funderat på att byta parti.

Fredrik Jarl – partiföreträdare för Centerpartiet, sitter i kommunfullmäktige sedan valet 1998. Han jobbar även som kommunkrets ordförande vad gäller riks och regionala landstingsfrågor som berör kommunen. Informanten har dels gymnasial ekonomisk utbildning och dels enstaka kurser på högskolenivå i national ekonomi, ekonomisk historia, statistik, forskningspolitik. F. Jarl har alltid varit centerpartist och har aldrig funderat på att byta parti. Hans far tillhörde också centerpartiet.

Kicki Bobacka företräder Miljöpartiet som kanslisekreterare för de anställda i Miljöpartiet Skåne och har varit med när detta parti uppstod 1982. Hon är även engagerad i den opolitiska folkrörelsen för medborgarlön, som har medlemmar runt om i landet. K. Bobacka har en gymnasial utbildning samt olika kurser på Universitetet.

Ulf Nymark har varit med i vänsterpartiet sedan 1972. Idag företräder han vänsterpartiet där han framförallt är kommunalt politiskt aktiv. Ulf Nymark sitter som ledamot i tekniska nämnden och är med i kommunfullmäktige, där han har suttit i olika omgångar. Han är utbildad filosofi kandidat inom samhällskunskap och religionshistoria.

5.2 Intervjuresultat

Vi har valt att redovisa vårt intervjumaterial med utgångspunkt i de frågor vi har ställt till våra informanter. Följande tema är centrala i vår redovisning av intervjumaterial:

- Inställningen till medborgarlön, respektive aktuella hinder och möjligheter samt fördelar och nackdelar
- Inställningen till lönearbete och oavlönat arbete
- Synen på lönearbete i det framtida samhället.

5.2.1 Inställningen till medborgarlön, respektive aktuella hinder och möjligheter samt fördelar och nackdelar

Socialdemokrater (S)

”Vi är mot medborgarlön i princip, å andra sidan så håller vi ständigt på att flytta fram gränserna här till någonting som kan likna medborgarlön i praktiken. Jag menar, du har sjukkassan, du har A-kassan, du har föräldrapenning och sånt där. I princip om du inte kan jobba, om du är sjuk, du är förälder, så ska du ändå ersättas med något som i alla fall liknar den här lönen.”

Lennart Karlsson tycker att vi har redan genomfört en slags medborgarlön på de områden som är kopplade till arbetsmarknaden. Man straffas inte när man inte kan arbeta, därför får alla som på något sätt är knutna till arbetsmarknaden någon form av ersättning. Det är ett slags kompromiss. Partiet har aldrig accepterat att alla medborgare ska få någon typ av ersättning. Om man skulle införa det så skulle det gälla en annan princip samtidigt, nämligen arbetsplikten. Informanten tror att arbetsplikten skulle likna det som man hade under kommunisttiden, att alla hade arbetsplikt det vill säga skyldigheten att ta det arbetet som fanns. Man skulle erhålla medborgarlön under tiden då staten söker arbete som man därefter är tvungen att ta. Dessa tankar var mycket aktuella under 1930-talets Ryssland i samband med att man ville införa medborgarlön som var kopplad till arbetsplikten. Men eftersom det fanns gott om arbete i landet hade man aldrig hunnit införa det. Istället införde man den nuvarande arbetsplikten. I Östtyskland var man skicklig på att använda arbetsplikten, exempelvis fick

man besked att man kommer att sopa av gator på söndagarna. Lenart Karlsson tycker att arbetsplikt är väldigt förtryckande och olämplig för ett land som Sverige.

Å andra sidan eftersom medborgarlön inte ställer några krav på motprestationer tror han att de flesta medborgare kommer endast att hämta ut sin inkomst utan att göra någonting i gengäld. Människor skulle inte heller använda den här summan till sin försörjning, istället hade de spenderat pengarna på sina nöjen. Detta skulle då resultera i att själva medborgarlönetanken skulle falla. Det är nämligen lagstiftat att minimilönen inte får sättas för högt så att det påverkar andras löner, istället måste den ligga ganska lågt. Medborgarlön kan därför inte vara så hög att någon av det skälet avstår från vanligt jobb. Lennart Karlsson tar upp en central inhemsk problematik, nämligen det faktum att ett land som Sverige - som alltid vill vara världsbäst inte har tillräckligt många högutbildade människor som motsvarar de allthögre krav som arbetsmarknaden ställer. Därför tror han att i framtiden kommer studenter att slippa låna pengar för att utbilda sig.

”Jag skulle tro att framöver, om närmare 10-20 år, så kommer vi i fatt med studielön som är kopplat till studier, jag tror det, av olika skäl, att kunskap ger konkurrensförmåga och då måste staten erbjuda alla en utbildning, de kan inte bli tvungna att ta studielön.”

Diskussioner om denna nya studielöneform pågår redan idag. Det kommer att ligga på ungefär samma nivå som studielånet. Man kommer att lappa på det gamla systemet och bygga något nytt som kanske kommer att bli framtidens studielön. Socialdemokraterna är i en viss mån för en slags form av medborgarlön redan idag.

”Men för fullständig medborgarlön som t.ex. fanns under de första kristna församlingarna år 30 efter Kristus, eller den som fanns i antikens Rom, det kommer vi inte att vara för.”

Om man i framtiden skulle införa medborgarlön, kommer detta att göras enligt behovsprövning. Om man utgår ifrån nygällande system när det till exempel gäller studielön hävdar informanten att man måste ta hänsyn till respektive förmögenhet.

Vänsterpartiet (V)

Ulf Nymark vet inte med säkerhet vad hans parti tycker om medborgarlön, men han tror inte att partiet är för medborgarlöneidén. Förslaget har däremot diskuterats vid flera tillfällen och åsikterna är fortfarande delade bland medlemmarna. Enligt honom behöver man inte vara enig inom partiet när det gäller frågor som inte drivs i riksdagen.

”Dels så skulle jag vilja säga för att börja med själva begreppet medborgarlön, på något vis det här med lön som ändå ligger i språket, att lön är det något man får för någon typ av

prestation, såok att vi kan kalla det för något annat, medborgarersättning eller någonting sånt, möjligen.”

Tanken om medborgarlön associerar informanten med den tyska filosofen Karl Marxs vision om det framtida kommunistiska samhället.

”Tanken i sig är ju väldigt tilltalande, jag vet inte hur mycket ni har läst och vet om Karl Marx, men han hade ju den här slogan om det här samtida kommunistiska överflödssamhället, för han uttryckte det som att: av en var efter förmåga och å en var efter behov.”

Att införa medborgarlön i dagens samhälle skulle på något sätt vara ett steg i Marxs utopiska riktning, i och med att alla skall ha lön ändå oavsett om man producerar något eller inte. Enligt vänsterpartiet är tanken om medborgarlön främmande för dagens samhälle eftersom vi redan har ett uppbyggt socialförsäkringssystem, som inkluderar både bidrag och andra åtgärder, för människor som befinner sig i riskzonen.

Sverige har en oerhört hög levnadsstandard och väldiga rikedomar som är tyvärr ojämnt fördelade. De eftersatta behoven förekommer olyckligtvis framförallt inom den offentliga sektorn. Landet behöver många människor som skulle vilja arbeta inom vård, skola, omsorg etc., samtidigt som det finns människor som vill arbeta men som har svårt att få ett arbete, både bland anmälda och icke anmälda arbetslösa. Vänsterpartiet har svårt att acceptera medborgarlöneidén så länge som samhällets behov av arbetsinsatser är ett faktum. Sverige har inte heller de nödvändiga ekonomiska förutsättningarna för ett medborgarlöneinförande. Den medborgargrupp i arbetsför ålder är någorlunda liten, däremot finns det ganska många arbetslösa, uppemot ca 6-7 %, långtidssjukskrivna som sannolikt inte kommer tillbaka på arbetsmarknaden samt en hel del förtidspensionärer. Systemet skulle antagligen kosta några miljarder. De beräkningar som miljöpartiet har gjort är enligt informanten subjektivt uträknade. En nackdel med medborgarlön skulle även kunna vara, att den hade sannolikt varit så låg att ingen skulle kunna försörja sig på den. Även en väldigt låg medborgarlön skulle dra mycket pengar från andra angelägna utgifter i samhället. Medborgarlönekonceptet är även en moralisk fråga, det känns inte rättvist att erhålla en lön utan att behöva arbeta, tilläger han.

Vänsterpartiet delar inte miljöpartiets syn på grundtrygghet. En låg medborgarlön skulle drabba de välbärgade medborgarna värst, då de blir sjuka eller arbetslösa, eftersom de dramatiskt behövde sänka sin levnadsstandard.

Ett sådant system där medborgarna inte är villiga att vara med och betala skatt till sjukförsäkring och socialbidrag, leder till att många skulle söka privata försäkringar och då skulle den generella välfärden falla.

Det har pågått diskussioner angående medborgarlön för några månader sedan under förhandlingarna mellan regeringen, miljöpartiet och vänsterpartiet. Miljöpartiets positiva syn på medborgarlön verkar vara en förlängning av grundtrygghetens tanke.

Vänsterpartiet är kritiskt gentemot miljöpartiets förslag även när det gäller själva medborgarlönenivån.

”Hur många kan försörja sig pååta tusen? Visst, det går ju, men hur många är beredda att försörja sig pådet under en längre tid i livet?”

Ett sådant system är orättvisst mot de medborgare som inte har möjlighet att ta eller få ett arbete, anser intervjupersonen vidare. De borde inte hänvisas till en levnadsstandard som liknar studentlivet livet ut. Det finns faktiskt andra lösningar för de människor som kanske vill ha mer frihet under en period i sitt liv. Till exempel arbetslivskonto, där man sätter av pengar för att ta ett sabbatsår, under kortare eller längre perioder. Man ska själv spara ihop pengar eller ska arbetsgivaren kanske gå in och subventionera om man ska bedriva studier eller inte. Nymark poängterar även de marginaleffekter som kan bli aktuella i samband med att skatten kan höjas. De som är svagast på arbetsmarknaden, det vill säga de som har lågavlönade arbeten, kommer att välja hålla sig borta ifrån arbetsmarknaden, på grund av att de får för litet betalt per arbetade enhet. Om arbete kommer att beskattas högre kommer svart arbete att öka, tror informanten. Det kan bli en negativ konsekvens av det nya systemet.

Även kvinnorna är en grupp som kommer att drabbas hårt, eftersom många i ett tvåvuxen hushåll kommer förmodligen att välja stanna hemma om bara en i hushållet behöver förvärvsarbete.

Det finns alltså vissa aspekter som egentligen får direkt reaktionära konsekvenser.

När det gäller de fördelar som medborgarna skulle kunna uppleva kan han tänka sig tre stycken. Den första handlar om att under en kortare tidsperiod leva på den standard som medborgarlön skulle kunna erbjuda. Många skulle slippa ”knacka på dörren” hos socialförvaltningen. En annan fördel berör ansökning om A-kassa ersättningen, eftersom den sökande slipper de befintliga kvalifikationsnormer. Ingen kommer att få sänkt eller indragen A-kassa om den tackar nej till ett arbete. Man skulle även slippa dagens höga administrativa kostnader inom socialtjänsten, försäkringskassan och liknande.

Vänsterpartiets förslag är att man inom Socialtjänsten borde införa personal försäkringar. Med detta menas att de som kommer dit får ett värdigt mottagande. Man borde inte behöva argumentera för att man är i behov av ett par nya skor, tandläkarbesök och dylikt.

Intervjupersonens intryck är att det svenska folket inte vill ha medborgarlön, det finns alltså ingen djupare engagemang för det i samhället. Däremot anser han att man borde höja dagens orimliga sjukförsäkrings- och A-kassanivå.

Miljöpartiet (Mp)

Miljöpartiet hade medborgarlönefrågan på programmet redan från starten då partiet var nybildat. Ämnet blev först aktuellt några år senare, nämligen kring 1984-1985. Framför allt var det grundtrygghetens aspekter som blev omdebatterade. Efteråt följde en period av tystnad kring problematiken. Tanken om medborgarlön förekom alltså i partiet, men inte som aktuell fråga. Idéen dök dock upp igen runt 1996-1997. Det faktum att partiet för närvarande driver frågan hänger inte ihop med landets konjunktur eller andra yttre omständigheter. Istället beror det hela på att partiet kände internt att nu var det dags att driva den här typen av frågor.

Samtliga partimedlemmar är icke för medborgarlön, en majoritet är dock positiva och aktivt driver frågan.

”Vi har kanske ganska fåändåsom är totalt avståndstagande, tror jag. Det finns ändå vilja hos väldigt många utav de som är tveksamma som försöker förståändå”

Kicki Bobacka har sin egen förklaring om varför vissa medlemmar i miljöpartiet har svårare att ta ställning till medborgarlön. Hon utgår ifrån att vissa människor är så kallade känslomänniskor medan andra är kunskapsmänniskor, det vill säga sådana som bildar sin egen uppfattning på kunskapsbaserat material. Känslomänniskorna har väldigt lätt att ta ställning för medborgarlön, medan kunskapsmänniskorna behöver bygga sin uppfattning på fakta, om man tror att det finns fakta. Därför har de sistnämnda svårare att ta ett beslut och kan exempelvis säga att de inte har hittat rätt material, att de inte vet vad det hela kommer att leda till i praktiken, att de inte själva är kapabla att göra den här bedömningen. Faktum är att det finns en brist på fakta och utredningar, anser K. Bobacka. Sverige utpräglas nämligen av att utgå ifrån vetenskapliga utredningar. Miljöpartiet skulle därför vilja att det gjordes en statlig utredning om medborgarlön och har begärt detta av riksdagen, men detta har ännu icke gjorts.

Enligt intervjupersonen är fördelarna med medborgarlön följande:

1. Partiet är för medborgarlön eftersom det utgår ifrån en optimistisk människosyn och tron på människans positiva förmågor som kommer att utvecklas då en lämplig miljö skapas för henne.
2. En annan stor fördel tangerar Ekstrands resonemang, nämligen att medborgarlön kommer på sikt att befria människan.
3. Hon anser att det inte går att betrakta medborgarlön endast utifrån ekonomiskt perspektiv, alltså som en ekonomisk fördel. Man måste även ta i beaktande vilka andra aspekter som kommer att ändras i samband med det, och allt annat som tillförs samhället, exempelvis oerhörd ökad informell export. De mellanmännsliga relationerna kommer att se annorlunda ut, de kommer att hjälpa varandra och ta hand om familjen på annat sätt, möjligtvis skaffa sin mat genom att odla och byta tjänster.
4. Kicki Bobacka tycker att den befintliga studiemedelnivån är ganska så låg att kunna leva på. Medborgarlönen skulle därmed betyda en stor ekonomisk lyft för studenterna, men även för samtliga pensionärer.

K. Bobacka ser följande hinder och nackdelar:

1. Det finns kontrollmänniskor som tycker om att ha kontroll över andra människor. Risken är stor att dessa inte kommer att vilja ha medborgarlön.
”Jobbar inte du såska du inte ha pengar. Jag jobbar så jag ska ha pengar”. – resonerar de.
2. Hon tror att produktionen skulle drabbas negativt i den bemärkelsen att man inte skulle hinna producera tillräckligt och att det skulle förekomma brist på arbetskraft inom vissa nödvändiga områden, som inom den offentliga sektorn.
3. Det kan även inträffa ekonomiska problem, i samband med omstruktureringar, som kan leda till högre skatt för de som arbetar.

Miljöpartiet är det enda partiet som står närmast Folk rörelsen för medborgarlön. Folk rörelsens medlemmar är dock blandade, det förkommer en del miljöpartister, vänsterpartister, moderater, liberaler och andra, med undantag av kristdemokraterna. Det är inte heller många socialdemokrater. Framför allt dominerar det människor som inte alls har någon partitillhörighet.

Centerpartiet (C)

Partiet är emot medborgarlön.

”Medborgarlön är en alltför socialistiskt orienterad åtgärd” – säger Fredrik Jarl.

Däremot är partiet för ett grundtrygghetssystem.

”Det vi menar är att grundtryggheten som sagt, det ska vi ha, och utöver det så handlar det om att man ska få spelregler för att man ska kunna driva företag. När ett litet företag går omkull blir det inte lika stora konsekvenser som om Ericsson måste lägga ner.”

Partiet har inte haft någon seriös diskussion kring medborgarlön, eftersom ingen ville lyfta upp denna fråga.

”Medborgarlön är inte ämnad för det samhälle som vi idag lever i, kan man nog säga. Ska man införa medborgarlön så ska man förändra hela samhällssystemet.”

Personligen tror inte Fredrik Jarl på medborgarlön och han vill inte ha den ombyggnad av samhället som medborgarlön kräver. Informanten menar att många egna företagare inte skulle känna samma ansvar för det de gör med tanke på att ansvaret är alltid större när man riskerar sin inkomst. En bättre lösning kan i så fall bli den tillgång till riskkapital för företagen. Det behöver inte nödvändigtvis vara i bidragsform, däremot kan man få förmånliga lån med flera år på sig att betala dem tillbaka. Detta behövs för att sätta igång framförallt de små företagen. Centerpartisten ser endast en fördel i samband med medborgarlöneinförandet.

”Ska man se fördelar så är det i såfall att ingen skulle behöva hamna på samhällsbotten, så att säga, men det är inte korrekt heller för det finns alltid sådana som inte klarar sig ändå”

Informanten påpekar att det kommer alltid att finnas människor med sociala problem som inte klarar sig på sin inkomst, däremot utgör medborgarlön ett bra alternativ för de flesta socialbidragstagare.

Nackdelarna med medborgarlön är följande:

1. Informanten tror att det nya medborgarlönesystemet kommer att bli alldeles för dyrt. Man måste först revolutionera hela det statliga systemet och sedan kan man möjligtvis införa medborgarlön. Det är alltså en ekonomisk fråga som på kort sikt skulle kosta mycket pengar.
2. Det är även en ideologisk och en moralisk fråga. Intervjupersonen anser att vi kommer att hamna i ett socialistiskt system.

Moderaterna (M)

"Den traditionella medborgarlönen är vi emot." - säger Kristin Jönsson. Dock förekommer det skilda uppfattningar om medborgarlön inom partiet. De flesta är negativa till medborgarlön, men det finns även en grupp medlemmar som är positivt inställt till

medborgarlöneinförande. Kristin Jönsson hänvisar vidare till en del frågor som är förankrade i ekonomi, med tanke på att samhället är byggt på marknadsekonomi, export och import. Hon funderar över det som kan hända i fall att 50 % av alla svenskar väljer att ställa sig utanför arbetsmarknaden. Andra frågor som dyker upp i sammanhanget är vad som kommer att hända med tillväxten i landet. Hur kommer man att klara samhällets viktigaste funktioner, som till exempel vård och omsorg, skolan när vi redan har en brist på arbetskraft inom dessa områden?

De fördelar som intervjupersonen ser med medborgarlön är följande:

1. En och samma myndighet som sköter allt både när individen är arbetslös eller sjuk.
2. Man kommer inte att granska och kontrollera medborgarna på det sätt som man gör idag.

Vidare nämner hon följande nackdelar:

1. Marknadsekonomins drivkraft kommer att förändras negativt om alla eller många väljer att stanna hemma.
2. Exporten och importen kommer att drabbas när folk ställer sig utanför produktionen.
3. Vissa moraliska problem kommer att uppstå, med tanke på att vi människor har blivit uppfostrade i arbetsandan, att det lönar sig att arbeta än att gå på bidrag.

5.2.2 Inställningen till lönearbete och oavlönat arbete

Socialdemokraterna (S)

”Vi har alltid sagt att vi ska ha full sysselsättning, det är det stora behovet. O, ja, det att vi har tvingats att acceptera arbetslösheten, ja 4-5%, det alltså det är vi inte alls nöjda med, nej, nej ”.

Partiet förespråkar arbetslinjen det vill säga full sysselsättning som grunden för individens försörjning. Partiet har inga ekonomiska lösningar för de som väljer att stå utanför arbetsmarknaden av eget val.

”Vi menar att antingen såtillhör man arbetskraften och accepterar det, eller också tillhör man den inte då är det den enskildes val naturligtvis för de ska välja sin försörjning själv också Vi kan inte ställa upp för samhället så att säga, visst du kan gå här, och skrota och syssla med vad du vill, vi betalar dig en lön.”

Moderaterna (M)

”Det finns ju olika uppfattningar på det sättet att det finns en mer liberal sida av partiet som tycker att man skulle ha medborgarlön, alltså en viss lön oavsett om man jobbar eller

studerar eller man då är arbetslös eller vad man nu är. Men den traditionella inställningen är att man ska försörja sig genom arbete.. Jag måste säga att jag tror att det är mycket svårt att bygga ett samhälle på icke lönearbete, sen kan man ju diskutera olika varianter av det, hur ska man då nå grupper som inte kommer in på arbetsmarknaden.”

Det förekommer alltså olika uppfattningar angående oavlönat arbete inom partiet.

Partimedlemmarna är för vårdnadsersättning, det vill säga rätt till lön i samband med föräldraledighet under ett visst antal år. Detta ska garanteras genom skatteavdrag. Tanken är att ett bidrag skall ersätta dagens traditionella lönebidrag. Det gamla konservativa tanken byggde på oavlönat arbete, exempelvis ideellt arbete i kyrkan, röda korset, IM. Den kombinationen att man bygger hela samhället på avlönat arbete, men kan också tänka sig ställa upp lite ideellt, är enligt partiet ett gammalt syn på Sverige.

Miljöpartiet (Mp)

Inom partiet diskuterar man mycket synen på arbete.

”Partiets linje är ju framförallt att vi ska arbeta mindre, lönearbete mindre, kortare tid per vecka för att ha tid för att göra andra saker. Finns informellt samhällsarbete, familjen, hobby, allt som man vill. Kortare arbetstid, ...”

Partiet driver frågan om kortare arbetstid på olika sätt. 30 – timmars arbetsvecka är ett mål, som varierat under åren. Ibland har partiet haft 20 timmars arbetsvecka som mål och i samband med diskussioner med regeringen handlar det ibland om 38 eller 37 arbetstimmar i veckan. 20 timmar är lagom för att lönearbete, för att samhället skall kunna skötas. Mp ser positivt på oavlönat arbete. Människor behöver inte ha pengar för allt de gör. Man kan ha andra förmåner istället för arbete.

Centerpartiet (C)

Partiet är positivt inställt till eget företagande. Däremot anser det inte att alla ska bli förvärvsarbetande i större företag. Det ser även positivt på lönearbete. Partiet vill att det ska finnas lättare och enklare former av företagande för ungdomar upp till 25 år, som vill öppna något eget de är intresserade av. Det betonar vikten av att underlätta för de ungdomar som kanske inte vill studera på högskolan att komma in på arbetsmarknaden. Partiet är framförallt för små och mellanstora företag.

”Vi är inte mot globaliseringen egentligen, men vi menar att det får inte bli så att de stora multinationella företagen styr och ställer allt. Alltså det är viktigt att man ska förklara spelregler från den offentliga sida som möjliggör för små och medelstora företag att verka.

Vi behöver naturligtvis de stora internationella företagen också men de får inte bli allt för allt dominerande. Och sedan menar vi framförallt att vi inte ska ha några statligt ägda stora företag heller.”

”Historiskt har man nog aldrig kunnat införa det. Men det kan man ju alltid göra i framtiden. Det hänger också ihop med det här att arbetet ändrar karaktär. Skillnaden mellan hobby och arbete suddas ut. Det blir ju ett antal rejäla jobb kvar.”

Vård- och omsorgssektorn kommer antagligen att behöva folk. Centerpartiet tar avstånd från idén att få betalt för att man väljer att genomföra något ideellt arbete eller väljer att vara hemma. Däremot så diskuterar man ett eventuellt införande av barnkonto som går ut i praktiken på att föräldrarna får en summa på ungefär 250 000 kronor per barn, upp till sexårsåldern. De får fritt disponera över denna summa. En av föräldrarna kan exempelvis stanna hemma med barnet eller så kan de köpa kommunal respektive privat barnomsorg. Pengarna läggs ovanpå lönen på det fiktiva kontot och beskattas för den biten. Det blir ingen stor månadssumma. Ett krav bör då ställas på att en viss summa måste vara kvar varje år på det disponibla kontot. Systemet med barnkonto avser ge föräldrarna större valfrihet när det gäller barnuppfostran. Idag finns den problematiken att papporna inte stannar hemma i lika stor utsträckning som de skulle vilja göra.

Vänsterpartiet (V)

Det finns olika uppfattningar inom partiet när det gäller synen på arbete. Den viktigaste frågan när det gäller arbetslinjen som partiet driver sedan början på 1970-talet gäller 6-timmars arbetsdagen, eftersom det är viktigt att även ha tid för andra saker såsom familj, vänner etc. Det faktum att partiet försvarar arbetslinjen går ut på att man i första hand ska försörja sig genom arbete och inte via bidrag. Man har dessutom rätt till arbets- och kompetenslinjen enligt regeringens och arbetsmarknadsverkets åtgärder. Med arbetslinjen menar partiet även att den som vill och kan arbeta och försörja sig ska ha möjlighet att göra det. Full sysselsättning är naturligtvis viktig. Med full sysselsättning menar man att återigen de som vill och kan arbeta får arbeta. Däremot ska man inte uppnå detta genom att tvinga de som inte vill eller kan arbeta. Full sysselsättning ska inte betyda att man tvingar så många som möjligt till arbete bara för att motverka framtida brist på arbetskraft. De som är anmälda på arbetsförmedlingen förutsätts vilja ha ett arbete. Partiet tycker också att det är viktigt att man är aktiv arbetssökande. Däremot har aktivitetsgarantin fått en felaktig utformning. Många kommuner anser att tanken är god, det vill säga att man möjliggör för människor att komma in

på arbetsmarknaden genom olika åtgärder som utbildning eller praktik inom önskade områden.

Informanten tycker inte att folk ska tvingas i allmänhet, eftersom det är helt meningslöst att tvinga på någon en utbildning eller praktik. Man måste utgå ifrån individens behov. Han anser att olika typer av oavlönat arbete utförs hela tiden, exempelvis trädgårdsarbete, hemarbete och liknande - detta är idag en självklarhet, däremot har lönearbetets betydelse ökat alltmer.

Mycket viktigt arbete utförs mer eller mindre frivillig, som till exempel att städa. Däremot är partiet emot oavlönat och påtvingat arbete, som kan förekomma i vissa fall då arbetsgivare utnyttjar praktikanter för en låg eller kanske ingen ersättning alls. Vissa typer av oavlönat arbete som hemstädning måste få finnas kvar, det vore faktiskt orimligt om det skulle avlönas.

5.2.3 Synen på lönearbete i det framtida samhället

Vänsterpartiet (V)

Mycket hänger på hur det framtida samhället kommer att gestalta sig. Ulf Nyman misstror alla framtidsexperter med tanke på att framtiden inte är mer eller mindre given, utan det hela beror på hur vi vill forma det. Han tror att lönearbetets betydelse kommer att minska i framtiden om man utgår ifrån att redan nu vill många människor ha kortare arbetstid. De mansdominerade fackföreningarna motsätter sig dock detta. Både LO och TCO har länge haft 6-timmars arbetsdag på dagordningen. Informanten hävdar vidare att lönearbete kommer att styra det sätt som folk skaffar sig en inkomst på. Stora krav kommer också att ställas på lönearbetets innehåll. Många gymnasieungdomar som han träffar på ute i samhället inser mer och mer att det är viktigt att ha ett bra jobb. Den konsumtionsnivå som vi idag ligger på är orimlig och ej realistisk i längden, med tanke på att vi utnyttjar för mycket av de befintliga gemensamma resurser. Vidare tror intervjupersonen att folk kommer i den närmaste framtiden att välja att gå ner i arbetstid och andra värden som till exempel kultur kommer att uppta större plats i tillvaron. Morgondagens samhälle, där allt färre människor kommer att producera allt mer kommer att med säkerhet leda till andra prioriteringar. Ingen trodde till exempel förut att industrin skulle minska ständigt till den grad som det ligger på idag, under 20 %. Allting beror dock på hur tekniken utnyttjas. Produktionsvillkoren för de som arbetar inom industrin förändras, man slipper monotona arbeten. Ett exempel är Skåne Mejeriet där allting är automatiserat, endast ett fåtal människor jobbar där.

Han är dock kritiskt till de värderingar som florerar i samhället angående hur vi människor värderar olika jobb på olika sätt.

Centerpartiet (C)

”Det beror på samhällsutvecklingen. Jag tror inte på en utveckling där man går mot medborgarlön och den sortens samhälle, utan snarare tror jag att vi behöver nyttja den teknik som är nu på väg, att använda de digitala motorvägarna som bredbandet innebär. Att verkligen bygga ut och använda oss av den ’framtidindustri’ för att skapa andra sortens tjänster eller sådant. Men många kan få jobb och själva kanske påverka det som de vill göra”.

Fredrik Jarl tror att även framtidens samhälle kommer att betrakta avlönat arbete som det normgivande. Det är viktigt att hjälpa människor att undvika dagens socialbidragsfällor. Partiet är för kraftigt sänkta skatter, som framförallt gynnar låginkomsttagare. Det vill även successivt ta bort fastighets- och förmögenhetsskatten.

Socialdemokraterna (S)

Partiet driver frågan om inkomstutjämning och Lennart Karlsson tror att de kommer att lyckas genomföra detta i framtiden. Människor har alltid ansetts som orättvist de befintliga skillnader i dagens klassamhälle. Informanten tror att det svenska samhället kommer att uppleva en återgång till 1970-talet, då man lyckades suddas bort de stora ekonomiska klyftorna mellan medborgarna. Det fanns inget annat samhället i Europa som lyckades att genomföra en sådan reform. Han betonar att detta skedde tack vare de starka fackföreningar som vi har i Sverige. För att kunna behålla denna styrka måste dock 80-85 % lönearbetare vara anslutna till facket. Partiet stödjer även kvinnor på arbetsmarknaden. Antagligen kommer framtidens kvinnor ta över fler manliga yrkesområden och därmed större chans att komma in på arbetsmarknaden. Förmodligen kommer Sverige även ha kortare arbetstid.

Moderaterna (M)

Kristin Jönsson är övertygad om att framtidens arbetsmarknad inte kommer att se ut på samma sätt som den gör idag, men den kommer fortfarande att bygga på någon form av lönearbete. Dagens arbetsmarknad karaktäriseras redan idag av stora variationer, med tanke på att en del medborgare tar kortare vikariat medan andra inte kan tänka sig någon annan anställningsform än tillsvidareanställning. Denna livsstil är för det mesta typiskt något som kännetecknar dagens ungdomarnas, men detta levnadssätt kommer antagligen att sprida sig längre upp i åldrarna. Den statiska arbetsmarknaden på 1950-1960 talet var mycket inriktat på

att man skulle både arbeta och bo på samma ställe. Dagens situation ser annorlunda ut i och med att många företag flyttar. Det gamla systemet kommer nog aldrig tillbaka, anser informanten. Alltfler människor väljer även att arbeta utomlands. Samtidigt kommer vi dock aldrig att gå ifrån att kommunen och staten tar ansvar för de som inte klarar sig i samhället.

Miljöpartiet (Mp)

Kicki Bobacka tror att i ett kortare perspektiv kommer lönearbete att fortfarande spela en central roll, men i ett längre perspektiv måste människan hitta andra vägar. Det tar dock ganska lång tid innan detta sker.

5.3 Presentation av undersökningsresultat

I intervjudelen har vi redogjort för de fem partirepresentanternas syn på medborgarlön, de respektive fördelar, nackdelar, möjligheter och hinder samt de olika perspektiv på avlönat och oavlönat arbete.

De flesta partier, nämligen Socialdemokraterna, Moderaterna, Centern och Vänsterpartiet är emot ett införande av medborgarlön som generellt bidrag till alla. Partierna är däremot för ett grundtrygghetssystem men har sina respektive förslag på ett sådant system.

Socialdemokraterna påstår att det redan finns någon form av medborgarlön i Sverige som är dock kopplat till arbetsmarknaden. Som exempel namnger de dagens behovsprövade socialbidrag. Miljöpartiet är det enda parti som är för medborgarlön och som aktivt driver frågan i riksdagen. Det är förvånansvärt att samtliga partier tog upp väldigt få gemensamma fördelar och nackdelar vad gäller medborgarlön.

Fördelarna med medborgarlön är följande, enligt intervjupersonerna:

1. En och samma myndighet kommer att leda till mindre byråkratisering vid exempelvis arbetslöshet eller sjukdom. (M) Man skulle även komma undan dagens höga administrativa kostnader inom socialtjänsten, försäkringskassan och liknande administrationer. (V)
2. Man kommer ifrån dagens ”kontrollsamhälle” med tanke på att många människor skulle slippa bli beroende av ett socialbidrag. (V) (C) (M)
3. En till fördel gäller A-kassa ersättningen eftersom den sökande slipper dagens kvalifikationstider. Ingen skulle heller få sänkt eller indragen A-kassa ersättning på grund av att man har tackar nej till ett arbete. (V)
4. Människan är skapande och har många förmågor som kommer att utvecklas när en lämplig miljö skapas för henne. (Mp)

5. Medborgarlön skall på sikt befria människan. (Mp)
6. Otrolig ökat informell export. (Mp)
7. Människor kommer att ställa upp för varandra på andra sätt och kanske skaffa sin mat genom att odla och byta tjänster. (Mp)
8. Dagens studielån och studiemedelnivå är ganska låg att klara sig på. Medborgarlön skulle därmed betyda en stor ekonomisk lyft för studenter, men även för landets pensionärer. (Mp)

Informanterna ser följande nackdelar med medborgarlön:

1. Det finns risk att drivkraften i marknadsekonomi kommer att stagnera om många eller alla väljer att stanna hemma. Även exporten och importen kommer att drabbas när folk ställer sig utanför produktionen. (M) (Mp)
2. Ett medborgarlönesystem kan även leda till moraliska problem med tanke på att vi är vana att utgå ifrån ett lönearbete perspektiv och betrakta som skamligt att leva på bidrag. (M)
3. Det nya systemet med medborgarlön skulle kunna bli alldeles för kostsamt om man inte skulle revolutionera hela det statliga systemet. (C) (V) (Mp)
4. Det är även en ideologisk fråga. Enligt informanten finns det risk för att vi kommer att hamna i ett socialistiskt system. (C)
5. Medborgarlönenivån kan i verkligheten bli så pass låg att ingen skulle kunna försörja sig på den. (V)
6. Om det kommer att leda till skattehöjningar kan dessa i sin tur skapa margineffekter. De svagaste i samhället kommer då att avstå från att komma ut på arbetsmarknaden. Detta kan i förlängningen leda till en utbredning av den svarta arbetsmarknaden. (V)
7. Kvinnorna är en grupp som kommer att drabbas hårt. Om bara ena parten behöver lönearbete i ett tvåvuxen hushåll kommer detta förmodligen leda till att alltför många kvinnor kommer att stanna hemma. (V)

Tre partier har alltså nämnt ungefär samma fördel som har samband med behovsprövning vid innehav av vissa bidrag, exempelvis socialbidrag. Man undviker dagens kontrollgranskning och stigmatisering när det gäller att till exempel ansöka om socialbidrag. (V) (C) (M)

Ekonomi kan både innebära en nackdel och ett hinder vid införande av medborgarlön. Det nya systemet med medborgarlön skulle bli alldeles för dyrt om man inte skulle revolutionera hela det statliga systemet. Det är alltså en ekonomisk fråga som på kort sikt

skulle kosta mycket pengar. Marknadsekonomins drivkraft skulle drabbas hårt om många eller alla väljer att stanna hemma från arbetsmarknaden. (C) (V) (Mp) (M)

Vidare nämns följande hinder i samband med medborgarlön:

1. Fackföreningarna, framför allt LO är emot medborgarlön. Arbetarna vill ha ett riktigt arbete och oftast ligger det en stolthet i detta eftersom lönearbete kopplas ihop med det egna oberoendet. Därför tror socialdemokraterna att LO inte kommer att stödja förslaget.

2. Medlemmars syn på arbete är dock ett stort hinder. De tycker att det är orättvist att de som arbetar och betalar skatt ska betala för de som inte arbetar. (S) (M)

3. Sverige har inte möjlighet att finansiera medborgarlön. (C) (V) (Mp) (M)

Beträffande synen på avlönat och oavlönat arbete är partierna eniga om att man ska försörja sig genom lönearbete. Miljöpartiet driver frågan om kortare arbetstid. Centerpartiet har ett förslag om barnkonto som ska tillåta föräldrarna stanna hemma med sina barn. Moderaterna vill införa vårdnadsersättning. Alla dessa förslag strävar efter att möjliggöra för medborgarna att vara hemma i större omfattning. Även när det gäller synen på framtida lönearbete är man överens om att man kommer att försörja sig genom lönearbete i den närmaste framtiden. Arbetsmarknaden kommer dock att förändras.

6. SLUTDISKUSSION

I vårt arbete har vi försökt ta reda på och besvara varför denna snart 500 år gamla medborgarlöneidé inte hittills har fått fäste i vårt svenska samhälle. Med utgångspunkt i Ekstrands (1995) resonemang och utifrån vår intervjuresultat kan vi konstatera att det blir omöjligt att införa medborgarlön utan den socialdemokratiska arbetarrörelsens stöd, med tanke på dess starka inflyttande i det svenska samhället. Vår undersökning visar på att det svenska samhället saknar den mognad som krävs när det gäller att våga prova på nya samhällsalternativ och införa vissa reformer. Det förekommer ett motstånd mot det som anses som nytt och revolutionerande på den politiska arenan samtidigt som man betonar den traditionella arbetslinjens roll. Det som måste ändras i samhället är synen på avlönat arbete som det enda rätta försörjningssättet. Tillgången till avlönat arbete kommer enligt våra intervjuer med politikerna att fortfarande ha en central betydelse i framtiden. Det kommer dock att införas kortare arbetstid med tanke på dagens flexibla arbetsmarknad och även olika reformer som kommer att möjliggöra för oss att disponera mer över vår fritid.

I linje med Ekstrands (1996) tankegångar anser vi att livskvalité, grundtrygghet och medborgarlön hänger ihop på så sätt att det bidrar till att varje människa kan känna att hon har ett människovärde i sig och kan leva ett värdigt liv delvis oberoende av samhället och myndigheter, om hon så vill. Vår förhoppning är att man kommer ifrån den förnedrande syn på de individer, som av olika skäl, har blivit marginaliserade i samhället. Risken finns dock att även ett sådant samhälle kan leda till en ny ”vi och de” indelning, där de som innehar ett lönearbete vid sidan av medborgarlön värderas högre än resten.

En fri individ i ett fritt samhälle är vad de flesta medborgare skulle önska sig oavsett vilket typ av politiskt system som råder för tillfället eller kommer att råda i framtiden. Många har en bild av en människa som aldrig skulle vilja lönearbeta om hon bara hade kunnat göra det. Arbete är något självklart för alla samhällsklasser. Men vissa samhällsklasser är faktiskt befriade från ett nödvändigt hårt arbete, det vill säga den typen av jobb som ingen skulle vilja utföra om man inte hade varit tvungen att försörja sig. Sambandet mellan arbete och försörjning är svårt att bryta för de som inte har andra försörjningskällor. Majoriteten i vårt samhälle hör dock hit. Ett fåtal som har andra försörjningskällor arbetar bara med det som de tycker är intressant, därmed har de mer tid för sin egen utveckling. Denna förmån som rika människor alltid har haft vill nu även visa länder erbjuda sina medborgare genom att bland annat införa medborgarlön.

Man får väl hålla med Ekstrand (1995) vad gäller de olika motargument som han stöter på i samhället, att när det gäller att se svårigheter och problem, då verkar vi människor vara mest innovativa. Medborgarlönetanken hotar det vi idag fattar som givet och självklart. Vi anser att den moderna människan borde egentligen arbeta för att hon själv vill det, inte för att hon tvingas till detta – om vi nu vill tillhöra ett så kallat modernt och civiliserat samhälle.

En ofta försummad politisk debatt gäller den grundläggande distinktionen mellan det samhälle vi önskar ha och hur vi skall lyckas med att genomföra det. Grundtanken att arbete skulle ersätta socialbidraget skulle vara bra för alla bidragsmottagare, för skattebetalare, och för socialhjälps status i stort. Frågan är dock hur denna förändring skall genomföras samt vad som skulle behövas för att genomföra den. En befogad fråga bör ställas: vad för sorts arbete skall tidigare socialbidragstagare kunna få och hur skall de finna dessa arbeten? (Kildal (red), 2000)

Eftersom man aldrig har prövat på hur det skulle kunna vara att leva i ett samhälle där medborgarlön förekommer, kan vi aldrig med säkerhet påstå att detta inte skulle kunna fungera på ett tillfredsställande sätt i praktiken. Framför allt i dagsläget, när arbetsmarknadspolitiken verkar ha hamnat i en återvändsgränd, är det betydelsefullt att hitta nya utvägar och samhällslösningar, samt våga genomföra dem. Vår uppfattning är alltså att det är på tiden att den gemena medborgaren själv kan påverka vilken typ av samhälle han/hon vill leva i, samt att inta den självklara rättigheten och rollen att få vara med och påverka dess uppbyggnad. Vi kan dock konstatera att medborgarlönkonceptet väcker många obesvarade frågor, som bland annat Söderström (Intervju 08-05-2001) tog upp.

En av våra frågeställningar gällde fördelar respektive nackdelar som medborgarlön skulle kunna föra med sig i framtiden. Vi ska försöka sammanställa alla dessa faktorer som litteraturförfattarna och intervjupersonerna räknade ut och som kan klassificeras till medborgarlönens fördelar respektive nackdelar.

Knut Halvorsen (2000) urskiljer fyra argument för medborgarlön:

1. *De normativa argumenten* - medborgarlön kommer att främja människans frihet och oberoende i förhållande till bland annat majoritetens diktatur. Den kommer att bidra till medborgarnas jämlikhet, solidaritet, självrespekt, människovärde samt valmöjlighet när det gäller exempelvis arbete och fritid. Medborgarlön kommer även eventuellt främja en rättvis fördelning av landets resurser och de tekniska framgångarna.
2. *De teoretiska argumenten* – det nya samhällssystemet kommer att bli mer effektivt än andra system.
3. *De ekonomiskt/administrativa argumenten* – förenkling av det administrativa trygghetssystemet.
4. *De välfärdspolitiska argumenten* – medborgarlönen kommer att leda till en mer flexibel arbetsmarknad med en bättre social samvaro, kreativitet och livslångt lärande. Med bättre socialsamvaro menas en bättre balans mellan arbetsliv, familj och civilsamhället och därmed mer tid för våra närmaste.

Enligt sociologen Lars Ekstrand (1995) kommer medborgarlönen att utgöra en stor fördel för de kvinnor som idag är ekonomiskt beroende av sina män, däremot kommer de att bli mer självständiga. Kvinnornas utökade ekonomiska trygghet kommer även att leda till att många av dem skulle slippa ta vilket lågavlönat arbete som helst. Det betyder att medborgarlöne-

införandet kan på sikt leda till att välfärdsstatens patriarkaliska, auktoritära och överförmyndaraktiga karaktär elimineras.

Kildal (2000) lägger märke till att medborgarlöneinförandet kommer att leda till en förenkling av det nuvarande bidragssystemet. Det kommer även att bli mindre kostnadskrävande och mindre kränkande för den enskilde medborgaren. De ekonomiska och sociala kostnaderna som är förenade med kontroll av klienternas självprestationer kan visa sig minska.

Enligt våra intervjupersoner (politikerna) kommer medborgarlönen att bidra till människans frihet och dess möjlighet till ytterligare utveckling och en djupare social gemenskap. I förlängningen leder detta till mindre byråkratisering, likvidering av kontrollsamhället vad gäller nuvarande socialbidrag, arbetslöshetskassa och studiemedelssystem samt till en ökning av den informella exporten.

Ekonomen Lars Söderström pekar på att medborgarnas förhandlingsposition kommer att förbättras i det framtida samhället. Individens chanser ökar när det gäller val av livsstil och även med hänsyn till större miljökrav.

Beträffande nackdelar med medborgarlön urskiljer Jan - Otto Andersson (1994) två stycken. För det första är han orolig för att majoriteten av medborgarna kommer att sluta arbeta i och med att de kan säkra sitt uppehälle utan att behöva lönearbete. Inkomsten kan också bli för låg och därmed blir ingen motiverad att vilja arbeta. För det andra kommer det att fortfarande finnas vinnare och förlorare även i det nya systemet, eftersom människor har olika preferenser. Lars Ekstrands (1995) första invändning gäller den svarta arbetsmarknaden som troligtvis kommer att växa snabbt under de nya omständigheterna.

Även Rothstein (Kildal 2000) stödjer ovanstående synsätt, och han påstår att basinkomsten antingen kommer att bli för hög så att den kommer att konkurrera med låginkomstarbete eller för låg och då kommer den att uppmuntra till svart arbete. Kildal varnar för att majoriteten av de som betalar (positiv) skatt kommer att favorisera sådana politiska åtgärder som sänker medborgarlönen till den nivå som är så låg att det ska bli nödvändig att söka lönearbete i alla fall. Gunnar Watterberg (1999) varnar för kvinnornas väg tillbaka till spisen. Om bara en av makarna behöver arbeta kan spelet mellan kvinnan och man vändas mot nackdel för kvinnan

Våra intervjuade politiker ser följande nackdelar:

- a) risk att drivkraften i marknadsekonomin kommer att stagnera genom att för många väljer att stanna hemma
- b) moraliska problem kan uppstå eftersom medborgarna är vana att utgå från ett lönarbete perspektiv
- c) det nya systemet kommer att kosta för mycket
- d) det finns en risk att vi kommer att hamna i ett alltför starkt socialistiskt samhälle
- e) själva medborgarlönen kan bli för låg för individens försörjning
- f) svarta marknaden kan förstärkas genom att de svaga samhällsgrupperna kommer att ha svårt att komma in på arbetsmarknaden
- g) kvinnorna skall troligtvis ha svårt att konkurrera med männen på arbetsmarknaden

Vår undersökning pekar tydligt i den riktning att nackdelarna överväger fördelarna beträffande ett medborgarlöneinförande, samtidigt verkar idén inte helt främmande för de flesta partirepresentanter och olika forskare. Klart är att vi lever i ett utpräglat arbetssamhälle som samtidigt håller på att byta fokus till en mer liberal inställning gentemot lönearbete.

Ett ämne som berördes av de flesta intervjupersoner var de svenska ekonomiska möjligheter. Lars Söderström anser nämligen att Sverige saknar för tillfället de ekonomiska förutsättningarna för införandet av en sådan dyr reform. Lars Ekstrand däremot tycker att vi har de nödvändiga förutsättningar som behövs för att införa medborgarlön inklusive de ekonomiska. De flesta av våra politiker (C), (V), (Mp) och (M) anser också att medborgarlön är en dyr reform att genomföra. Även miljöpartiet lade fram en proposition angående medborgarlön som är inkomstrelaterat. En utredning som gjordes på uppdrag av miljöpartiets kongress 1999 visade att det är svårt att finansiera ett medborgarlönesystem som är oberoende av inkomst. Där medborgarlön beskattas för att det hela ska gå ihop, krävs, med den föreslagna nivån på medborgarlön 8000 kr i månad, en rak skatt på 90%.

Det är svårt för oss studenter att säga om samhället skulle klara av en sådan ekonomisk belastning. Men vi håller med centerpartisten Fredrik Jarl som sade att:

”Medborgarlön är inte ämnad för det samhället som vi lever i idag, såkan man säga. Ska man införa medborgarlön såska man förändra hela samhället.” (ur intervju med honom)

Enligt vår uppfattning kan medborgarlönekonceptet bli aktuellt i framtiden då det kommer att finnas lämpliga förutsättningar för det i samhället. Med lämpliga förutsättningar menar vi en

allmän samhällsmognad inför att våga prova nya idéer och tankekoncept, samtidigt syftar vi på de ekonomiska förutsättningarnas förekomst, som enligt vissa experter inte finns tillgängliga i dagsläget.

Vi är ense om att det framtida samhället borde vara fördomsfritt samt främja individens frihet. Samhället borde försöka tillfredsställa individens personliga behov. De medborgare som vill och kan lönearbeta borde garanteras denna rättighet från statens sida. Många människor mår bättre när de arbetar och då borde de få lov att göra det i så stor omfattning som de själva känner för. Många ensamma människor känner trygghet i att lönearbeta - inte endast på grund av ekonomiska skäl. Arbetet ger dem även rikare socialt gemenskap samt glädje i tillvaron. Våldigt många utbildar sig för att arbeta i sådana yrken som de drömde om, exempelvis frisörska, arkitekt eller kirurg. De vill kanske inte ha uppehåll i sitt arbete utan utvecklas inom sitt område. I vårt samhälle arbetar många människor övertid för att höja sin levnadsstandard detta för att kunna leva ett bekvämt liv på önskad levnadsnivå. Vi anser att samhället borde bestå av en sådan blandning där individen skall känna sig lika värdefull oavsett om han/hon väljer att arbeta eller ej, och oavsett om det gäller del-, heltidstjänst eller övertid. Huvudsyftet med medborgarlöneinförandet är enligt oss det faktum att människan ska ha valmöjlighet och makt över sitt liv.

KÄLLFÖRTECKNING

- Christensen, Erik (2000) *Borgerlön – Fortaellinger om en politisk idé*, Förlaget Hovedland,
- Edwards, Richard m fl (1992) *Idéer om arbete, volym 6 i Tidens Idéserie*, Tidens förlag/Stockholm
- Ehrenberg, Tomas (1988) *För en frihetlig socialism*, Förlaget Avantix
- Ekstrand, Lasse (1995) *Den befriade tiden – om arbete och medborgarlön*, Bokförlaget Korpen, Göteborg, Tryck: Risbergs Tryckeri AB, Uddevalla
- Ekstrand, Lasse (1996) *Arbetets död och medborgarlön*, Bokförlaget Korpen, Tryck: Cox & Wyman, England
- Ekstrand, Lasse (1998) *Varje människa en konstnär*, Bokförlaget Korpen, Tryck: Nørhaven A/S, Danmark 2001
- Kildal, Nanna (red) (2000) *Den nya sociala frågan – om arbete, inkomst och rättvisa*, Bokförlaget Daidalos AB, Göteborg, (2001)
- Robson, Colin (1993) *Real World research*

Tidskriftsartiklar

- Bra Böckers Lexikon, 2000 – Bokförlaget Bra Böcker AB, Höganäs, 1998, Tryckt i Belgien, 1998
- Halvorsen, Knut (2000) Nr. 3, 20. Årg. ”Garantert Minsteinntekt – svaret på velferdsstatens utfordringer?” *Nordisk Sosialt Arbeid*
- Metro, 27-03-2001
- Metro, 06-08-2001

Intervjuer

- Lennart Karlsson, (f d kommunalpolitiker, Socialdemokraterna, Lund). Bandinspelad intervju den 9 april 2001.
- Kristin Jönsson, (kommunalpolitiker, Moderaterna, Lund). Bandinspelad intervju den 18 april 2001.
- Fredrik Jarl, (kommunalpolitiker, Centerpartiet, Lund). Bandinspelad intervju den 26 april 2001.
- Kicki Bobacka, (kommunalpolitiker, Miljöpartiet, Lund). Bandinspelad intervju den 4 maj 2001.

Ulf Nymark, (kommunalpolitiker, Vänsterpartiet, Lund). Bandinspelad intervju den 25 maj 2001.

Lars Söderström, (nationalekonom, Holger Crafoords Ekonomacentrum, Lund). Bandinspelad intervju den 8 maj 2001.

Lasse Ekstrand, (universitetslektor i sociologi på högskolan i Gävle). Telefonintervju den 16 maj 2001.

Internet

Andersson, Jan-Otto 1994 "Förespråkare i den svenska debatten"

Andersson, Jan-Otto "Inkomst utan arbete? Debatten om medborgarlön i Finland och Sverige" *Historisk tidskrift för Finland* 2/1998

Wetterberg, Gunnar 1999 "Medborgarlön göder undre världen"

INTERVJUFRÅGOR TILL PARTIFÖRETRÄDARNA

1. Vad heter du och vilket parti företräder du? Berätta lite om din egen befattning.
  - Hur länge har du haft denna tjänst som kommunalpolitiker?
  - Vad har du för slags utbildning i botten?
2. Hur ser ert parti på arbetslinjen? Finns det olika uppfattningar inom partiet vad gäller synen på arbetslinjen?
3. Vilken är ert partis inställning gentemot oavlönat arbete?
4. I dagens teknologiska samhälle ersätts individen alltmer av olika avancerade maskiner. En del företag väljer dock att endast modernisera vissa avdelningar - detta för att slippa friställa en alltför stor andel arbetare. (Vad anser du om detta?) Hur förhåller du dig till detta?
5. Är ditt parti för eller emot medborgarlön? Motivera varför! Vilka anser du är de största fördelarna/möjligheterna respektive nackdelarna/problemen med medborgarlön? Vilka väger tyngst just nu?
6. Finns det några moraliska eller ekonomiska problem/hinder vad gäller medborgarlön? Utveckla i så fall vilka!
7. Förekommer det skilda uppfattningar kring medborgarlön inom ert parti?
8. Vilken var partiets uppfattning gentemot medborgarlön när frågan först kom på tal i debatten? Hur har den blivit bemött?
9. Ser du någon förändring i partiets inställning gentemot medborgarlön jämfört med tidigare, t ex 1990-talet? På vilket sätt då?
10. När du är ute bland svenska folket, upplever du medborgarlöneämnet som aktuellt? Vilken är i så fall de vanliga medborgarnas inställning gentemot medborgarlön?
11. Anser du att det hade varit lättare att införa medborgarlön under exempelvis 1990-talet än det är idag eller i det framtida samhället?
12. Hur tror du att man kommer att se på lönarbete i det framtida samhället?
13. Vilka tycker du var de största hindren mot medborgarlöneinförandet på 1980- och 1990-talen?

INTERVJUFRÅGOR TILL LARS SÖDERSTRÖM

1. Kan du presentera dig, berätta litet om din bakgrund och din aktuella tjänst?
2. Hur länge har du varit insatt i och forskat om medborgarlöneämnet?
3. Enligt din rapport har du tagit ställning mot medborgarlön. Kan du förklara lite mer ingående varför samt om du har förändrat din inställning sedan rapportens uppkomst 1999.
4. Anser du att dagens arbetsmarknadssystem borde bestå mer eller mindre oförändrat? Vilka samhällsförändringar skulle du i så fall vilja se?
5. Hur ser du på det framtida samhället vad gäller arbetsmarknaden? Förekommer det några klara tecken om vart vi är på väg?
6. När du blickar tillbaka på förra seklet, när under historiens gång anser du att det hade varit både möjligt och lättare att införa medborgarlön? I så fall vilket årtal och varför? Vad tycker du om exempelvis 1980 eller 1990-talet?
7. I din rapport ansåg du att medborgarlön **inte** kunde ersätta nuvarande trygghetsarrangemang. Har du ändrat uppfattning sedan dess? Har ny fakta eller nya infallsvinklar dykt upp under den senaste tiden?
8. Vidare säger du i din rapport att ett införande av medborgarlön skulle bidra till en försämring vad gäller familjernas möjlighet att behålla en invand levnadsstandard vid tillfälligt inkomstbortfall. Anser du att införandet av medborgarlön kan påverka den allmänna folkhälsan samt sjukdomsfrånvaron? På vilket sätt i så fall?
9. Hur ställer du dig till ett samhälle där medborgarlön kombinerat med deltidsarbete (max 50 %) är ett faktum? Anser du i så fall att deltidsarbetet skulle bidra till en jämnare arbets- och inkomstfördelning?
10. Du hävdar i din rapport att medborgarlönen är ekonomiskt ohållbar, eftersom den skulle ta i anspråk ca 2/3 av dagens skatteutrymme. Tycker du att detta fortfarande är aktuellt?
11. Vilken människosyn ger ett eventuellt införande av medborgarlön i samhället, tycker du?
12. Vilka tycker du är de hinder och möjligheter beträffande införandet av medborgarlön?
13. Tror du att man kommer att införa medborgarlön i det framtida samhället?

INTERVJUFRÅGOR TILL LASSE EKSTRAND

1. Kan du berätta lite om din egen bakgrund samt din aktuella befattning?
2. Vi har nu läst båda dina två böcker och undrar därför om du håller på med att skriva en ny bok eller om du har publicerat några artiklar sedan dess.
3. Har ny fakta och nya infallsvinklar som har dykt upp under de senaste åren bidragit till att du har ändrat din uppfattning sedan 1996 då din senaste bok gavs ut?
4. Hur länge har du intresserat dig och forskat om just medborgarlöneiden?
5. I dina böcker beskriver du ett nytt slags samhälle med en annorlunda grundkonstruktion. Vi undrar därför hur det nya skydds nätet kommer att se ut. Framför allt syftar vi på vissa drabbade samhällsgrupper som exempelvis missbrukare, psykiskt sjuka, handikappade mm - människor som varken kan eller har möjlighet att ta ansvar för sitt liv och därmed försörja sig själva, i detta fall hushålla det egna medborgarlönen.
6. Om du blickar tillbaka på förra seklet, när under historiens gång anser du att det hade varit både möjligt och lättare/rätt tidpunkt att införa medborgarlön och varför? Hur ställer du dig exempelvis gentemot 1980- och 1990-talet? Vilka var då de största hindren?
7. Din motståndare, Lars Söderström, anser nämligen att införandet av medborgarlöns skulle bidra till en försämring vad gäller familjernas möjligheter att bibehålla en invand levnadsstandard vid tillfällig inkomstbortfall. Hur ser du på detta?
8. I båda dina böcker hävdar du att medborgarlön är ekonomiskt hållbar. Hur ser du på det hela idag när vi har en större befolkningsmängd jämfört med 1995 samt andra ekonomiska förutsättningar än under 1990-talet?
9. Vilken människosyn ger ett eventuellt införande av medborgarlön i samhället, tycker du?
10. Ser du nya hinder och möjligheter beträffande införandet av medborgarlön?
11. Tror du att man kommer att införa medborgarlön i det framtida samhället?
12. Vidare skriver du i din första bok att det pågår en övergång från ett konsumtionssamhälle till ett upplevelsesamhälle. Kan du precisera lite närmare vad du menar med det s k upplevelsesamhället?
13. Vidare skriver du i ovannämnd bok att allt fler unga väljer en tills vidareanställning framför en fast tjänst. Kan du precisera det lite närmare?

14. I dagens teknologiska samhälle ersätts individen alltmer av olika avancerade maskiner. En del företag väljer dock att endast modernisera vissa avdelningar, detta för att slippa friställa en alltför stor andel arbetare. Hur förhåller du dig till detta?

15. När du kommer i kontakt med övriga samhällsmedborgare, framför allt på dina konferenser och möten, upplever du då medborgarlöneämnet som aktuellt? Vilken är i så fall deras inställning gentemot medborgarlön?